

ಸಂಧಿ ೫ - ವಿಭೂತಿ ಸಂಧಿ

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ..... || ಪ ||

ಶ್ರೀ ತರುಣಿವಲ್ಲಭನ ಪರಮ ವಿ

ಭೂತಿ ರೂಪವ ಕಂಡಕಂಡ

ಲ್ಲೇತೆರದಿ ಚಿಂತಿಸುತ ಮನದಲಿ ನೋಡು ಸಂಭ್ರಮದಿ ||

ನೀತ ಸಾಧಾರಣ ವಿಶೇಷ ಸ

ಜಾತಿ ನೈಜಾಹಿತವು ಸಹಜ ವಿ

ಜಾತಿ ಖಂಡಾಖಂಡ ಬಗೆಗಳನರಿತು ಬುಧರಿಂದ || ೧ || (ಸಂಧಿ ಸೂಚನೆ)

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀ ತರುಣಿವಲ್ಲಭನ=ಶ್ರೀ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ, (ತರುಣಿ=ಸರ್ವದಾ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ), ವಲ್ಲಭನ=ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಪರಮ ವಿಭೂತಿ ರೂಪವ=ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಕಂಡ ಕಂಡಲ್ಲಿ, ನೀತ, ಸಾಧಾರಣ, ವಿಶೇಷಣ, ಸಜಾತಿ, ನೈಜ, ಅಹಿತ, ಸಹಜ, ವಿಜಾತಿ, ಅಖಂಡ, ಖಂಡಗಳೆಂಬ, ಬಗೆಗಳ=೧೦ ಬಗೆಗಳಾದ ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಬುಧರಿಂದ=ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ, ಅರಿತು=ತಿಳಿದು, ಈ ತೆರದಿ= ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಮನದಲಿ=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಚಿಂತಿಸುತ=ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತ, ಸಂಭ್ರಮದಿ= ಸಂತೋಷದಿಂದ, ನೋಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಹಿಂದಿನ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಭೋಕ್ತೃ ಭೋಜ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯದಿಂದ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಧಿ ಸೂಚನೆಯೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿದೇ ಆಗಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ವೀತಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿ ಕೃತ ಗೀತಾವಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಅಜ್ಞಾತ್ವೈನಂ ಸರ್ವವಿಶೇಷ ಯುಕ್ತಂ ದೇವಂ ಪರಂಕೋವಿಮುಚ್ಯೇತ ಬಂಧನಾತ್' ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಪ್ರಾಗುಕ್ತ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷ ಯುಕ್ತವಾದುದು, ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿ ರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಯಾವ ಪುರುಷನುತಾನೆ ಬಂಧಮುಕ್ತನಾದಾನು? ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಭೂತಿ ರೂಪಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವು ಎಂದು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ. ಆದುದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಧಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯದಿಂದ ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ವಿವರವನ್ನೂ ಅವು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಕಾರವೆಂಬುವುದನ್ನೂ ವಿಭೂತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಸಹ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿಭೂತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೇನು? ಗೀತಾ ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ೧೬ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಗೀತಾ ವಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ವಿಭೂತಯೋ ನಾಮ ವಿವಿಧತಯಾ ನಾನಾರೂಪತಯಾ, ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿತಯಾ, ಭೂತಾನಿರೂಪಾಣಿ|| ಯದ್ವಾಯೇಷಾಂ ವಿಷ್ಣು ಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಸನ್ನಿಧೇರನ್ಯವಸ್ತುಷು ವಿಶಿಷ್ಟಂಸ್ವಜಾತೇಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿಭೂತ್ಯಾಖ್ಯಾನಿ ತಾನಿತು' ವಿಭೂತಿ, ವಿವಿಧತಯಾ, ಭೂತಯಃ, ವಿಭೂತಯಃ, ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಥವಾ, ಸ್ವಜಾತಿವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕೃತ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂಚ ಭೂಪತಿಃ' ಮನುಷ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಸಮರಾಗಿರಲು ರಾಜರ ಕೈಗಳಿಗೆ ಮಿಗಲಾದವರು ಇರಲು ಕಾರಣವೇನು? 'ನಾವಿಷ್ಣುಃ ಪೃಥಿವೀ ಪತಿಃ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಂಶ ಇದ್ದ ಹೊರತು ಅವನು ಪೃಥಿವೀಪತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೇಗೆ ಒಂದೇ ಜಾತಿ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಾಣುವುದನ್ನು ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೦ ವಿಧಗಳುಂಟು, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ, ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳು ನೀತ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಸಾಧಾರಣ ವಿಭೂತಿಗಳು ಅಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಇರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು. ಯತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. 'ದೇವಾನಾಮಸ್ಮಿವಾಸವಃ' 'ರುದ್ರಾಣಾಂ ಶಂಕರಶ್ಚಾಸ್ತಿ' ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನೂ ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರುಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಕರನನ್ನೂ ನನ್ನ ವಿಭೂತಿಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಿಭೂತಿಗಳು ಸಜಾತಿಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯವರಾದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನನ್ನೂ, ರುದ್ರರೆಲ್ಲರೂ ಸಜಾತೀಯರಾದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಶಂಕರನನ್ನೂ ವಿಭೂತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಜಾತಿ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ನೈಜವೆಂಬುದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವಾಂಶವಾದ ನೈಜಿಕರೂಪಗಳು

ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳು. 'ಮೇರುಃ ಶಿಖರಿಣಾಮಹಂ, ಸ್ಥಾವಿರಾಣಾಂ ಹಿಮಾಲಯಃ' ಶಿಖರ ಉಳ್ಳ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಮೇರು ಪರ್ವತವನ್ನು ವಿಭೂತಿಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ಥಾವಿರ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯವನ್ನು ವಿಭೂತಿಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಂತಹ ಸ್ಥಾವಿರದಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಹಿತ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಚಲಾಚಲ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವ ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳಿಗೆ ವಿಜಾತಿ ವಿಭೂತಿ ಅಂದರೆ 'ನಕ್ಷತ್ರಾಣಾಮಹಂಶಶೀ' 'ಅಶ್ವತ್ಥಃ ಸರ್ವ ವೃಕ್ಷಾಣಾಂ', ಮೃಗಾಣಾಂ ಮೃಗೇಂದ್ರೋಹಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಗೂ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿಜಾತಿಯೇ ಹೊರತು ಸಜಾತಿ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥವೆಂತಲೂ, ಮೃಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹವೆಂತಲೂ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಬೇವು, ಮಾವು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಜಾತಿಗಳ ಪೈಕಿ ಅಶ್ವತ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅನೇಕ ಜಾತಿ ಮೃಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹವನ್ನು ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವ ವಿಭೂತಿಗಳಿಗೆ ವಿಜಾತಿ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದೊಂದು ಜಾತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಖಂಡ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. (ಗೀತಾ ೧೦ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೪೧ನೆ ಶ್ಲೋಕ). 'ಯದ್ಯದ್ವಿಭೂತಿ ಮತ್ಸತ್ತಂ ಶ್ರೀ ಮದೂರ್ಜಿತ ಮೇವವಾ ತತ್ತದೇವಾವಗಚ್ಚತ್ತಂ ಮಮತೇಜೋಂಶ ಸಂಭವಂ'। 'ಎಲೈ ಅರ್ಜುನಾ! ಯಾವ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಜಾತಿ ವಿಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ಕಾಂತಿ ಬಲಗಳಿಂದಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವವೋ ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ತೇಜೋಂಶವೆಂದು ತಿಳಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಖಂಡ ವಿಭೂತಿಗಳು.

ಅಖಂಡವೆಂದರೆ:- (ಗೀತೆ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೦ ಶ್ಲೋಕ ೪೨) 'ಅಥವಾ ಬಹು ನೈತೇನಕಿಂ ಜ್ಞಾನೇನತವಾರ್ಜುನ ವಿಷ್ಣುಭ್ಯಾಹಮಿದಂ ಕೃತ್ಸುಮೇಕಾಂಶೇನ ಸ್ಥಿತೋ ಜಗತ್ || ೪೨|| ಎಲೈ ಅರ್ಜುನ! ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಖಂಡರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ನಿನಗೆ ಆಗುವುದೇನು? ಮುಖ್ಯವಾದ ಒಂದಂಶವನ್ನು ತಿಳಿ! ನನಗಿರುವ ರೂಪಗಳ ಅನಂತಾಂಶಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದಂಶದಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿ, ಒಂದೇ ಅಂಶದಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಅಖಂಡ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ೧೦ ಪ್ರಕಾರ ವಿಭೂತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ತಿಳಿದು ಚಿಂತಿಸುವೆಂದು ದಾಸರಾಯರು ಒಂದೇ ಪದ್ಯದಿಂದ ವಿಭೂತಿಯ ಸಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿರುವರು. ಗೀತೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕಡೆಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ 'ಖಂಡರೂಪಗಳುಳ್ಳ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ನಿನಗಾಗುವುದೇನು' ಎಂದು ಅಖಂಡರೂಪೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಭೂತಿ ಅಧ್ಯಾಯವೂ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿದ ವಿಭೂತಿ ಸಂಧಿಯೂ ಕೂಡ ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವು ಗೀತಾ ವಿವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ 'ನಶೈತಜ್ಞಾನಾದೇವ ಮೋಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಪ್ರಾಪ್ತುಕ್ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ವಿಭೂತಿ ರೂಪಾಣಾಂ ಜ್ಞಾನಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ತದುಕ್ತಿ ವ್ಯರ್ಥೇತಿಶಕ್ಯಂ' 'ಆಜ್ಞಾತ್ವೈನಂ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತುಕ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ || ಮಹಾ ಫಲಾಧಿಕಾರಿತ್ವಾತ್ತವೋಭಯಜ್ಞಾನಮವಶ್ಯಕಂ| ನವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ಆಲಮಿತಿ ತವೈತೇನಜ್ಞಾತೇನ ಕಿಮಿತಿ ಭಾವೇನ ತವೇತ್ಯುಕ್ತಂ' ಈಗ ಹೇಳಿದ ಅಖಂಡರೂಪೋಪಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಖಂಡ ರೂಪೋಪಾಸನೆಯಿಂದೇನು? ಈ ವರೆವಿಗೂ ಹೇಳಿದ ವಿಭೂತಿ ಅಧ್ಯಾಯವು ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತೆಂದು ಶಂಕಾ ಮಾಡಬಾರದು. 'ಆಜ್ಞಾತ್ವೈನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಖಂಡ ರೂಪೋಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದ ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಖಂಡ ರೂಪೋಪಾಸನೆಯೂ ಅವಶ್ಯಕವೇ. ನೀನು ಮಹಾ ಫಲಾಧಿಕಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಖಂಡಾಖಂಡ ರೂಪಗಳೆರಡರ ಜ್ಞಾನವೂ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿದುದೇ ಹೊರತು ಆ ಜ್ಞಾನ ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂಬ ಅರ್ಥದಿಂದ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಖಂಡಾಖಂಡ ರೂಪಗಳೆರಡರ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂತಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಖಂಡರೂಪೋಪಾಸನೆ ಒಂದಾದರೂ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೆಂತಲೂ ಭಾವಿಸಿ ೧೦ ವಿಧಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸೆಂದು ಮೊದಲಿನ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿ ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಖಂಡರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಜಲಧರಾಗಸದೊಳಗೆ ಚರಿಸುವ
ಹಲವುಜೀವರ ನಿರ್ಮಿಸಿಹನದ
ರೊಳು ಸಜಾತಿವಿಜಾತಿ ಸಾಧಾರಣ ವಿಶೇಷಗಳ ||
ತಿಳಿದುತತ್ತಸ್ಥಾನದೊಳುವೆ
ಗ್ಗಳಿಸಿ ಹಬ್ಬಿದ ಮನದಿಪೂಜಿಸು
ತಲವವ್ಯಾಪ್ತನ ರೂಪಗಳ ನೋಡುತಲಿ ಹಿಗ್ಗುವದು || ೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಜಲಧರಾಗಸದೊಳಗೆ=ಜಲ=ನೀರೊಳಗೂ, ಧರ=ಭೂಮಿಯೊಳಗೂ, ಆಗಸದೊಳಗೆ= ಆಕಾಶದೊಳಗೂ, ಚರಿಸುವ=ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ, ಹಲವು ಜೀವರ= ನಾನಾವಿಧ ಜೀವರಾತಿಗಳನ್ನು, ನಿರ್ಮಿಸಿಹನು=ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವನು. ಅದರೊಳಗೆ, ಸಜಾತಿ, ವಿಜಾತಿ, ಸಾಧಾರಣ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ತತ್ತಸ್ಥಾನದೊಳು (ಸಜಾತಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿನ ಭೂಪತಿಯನ್ನೂ

ವಿಜಾತಿಯವಾದ ಮೃಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಲ್ಲಿಯೂ, ಅತಿಥಿ ಅಭ್ಯಾಗತ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧಾರಣ ಜನರಲ್ಲಿ ಯತಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಆಯಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ) ವೆಗಳಿಸಿ=ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಹಬ್ಬಿದ=ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಅಲವ ವ್ಯಾಪ್ತನ= ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ರೂಪಗಳ=ರೂಪಗಳನ್ನು, ಮನದಿ=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಪೂಜಿಸು. ನೋಡುತಲಿ=ಸಾಧಾರಣ ವಿಶೇಷ ಸಜಾತಿ ವಿಜಾತಿ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ, ಹಿಗ್ಗುವದು=ಸಂತೋಷಪಡಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನೀರೊಳಗೂ, ಭೂಮಿ ಅದರ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಆಕಾಶ, ಅದರ ಮೇಲಿನ ಸ್ವರ್ಗದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವನು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಜಾತಿ ವಿಜಾತಿ ವಿಭೂತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಸಜಾತಿ, ವಿಜಾತಿ, ಸಾಧಾರಣ, ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೆ) ಈ ಪ್ರಕಾರ ಆಯಾವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಯಾವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ವಿಭೂತಿಯಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ವಿಭೂತಿಯೆಂದರೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೆ ದಾಸರಾಯರು 'ವೆಗಳಿಸಿ ಹಬ್ಬಿದ' ಅಂದರು. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾವೆ ಯೋಚಿಸಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿನ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಧಾರಣ ವಿಭೂತಿಗಳನ್ನು ನಾವಾಗಿಯೇ ಚಿಂತಿಸಬಹುದು. ಸಾಧಾರಣ ಒಂದುವರ್ಷ ಎರಡುವರ್ಷದ ಮಕ್ಕಳು ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ನೋಡುವವರಿಗೆ ಮುದ್ದಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅಲ್ಲಿ ಆ ಮಕ್ಕಳ ರೂಪದಿಂದ ಆಟವಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸಜಾತಿ ಸಾಧಾರಣ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆ ಮಕ್ಕಳ ಪೈಕಿ ಯಾವ ಮಗುವು ಎಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಟವಾಟಗಳನ್ನಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಆಗದ ಅಸಾಧ್ಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಸಜಾತಿಯ ವಿಶೇಷ ವಿಭೂತಿ ರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಲವವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪವಲ್ಲದೆ ಬಹು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಂದರ್ಥ. ಇಂತಹ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡಬೇಕು.

**ಪ್ರತಿಮಸಾಲಗ್ರಾಮ ಗೋಭ್ಯಾ
ಗತ ಅತಿಥಿ ಶ್ರೀತುಲಸಿಪಿಪ್ಪಲ
ಯತಿವನಸ್ಥ ಗೃಹಸ್ಥವಟು ಯಜಮಾನ ಸ್ವಪರಜನ ||
ಪೃಥಿವಿಜಲ ಶಿಖಿಪವನ ತಾರಾ
ಪಥ ನವಗ್ರಹ ಯೋಗ ಕರ್ಣಭ
ತಿಥಿಸಿತಾಸಿತಪಕ್ಷಸಂಕ್ರಮಣವನಧಿಷ್ಠಾನ || ೩ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪ್ರತಿಮ=ಚಲಾಚಲ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು, ಸಾಲಗ್ರಾಮಗಳು, ಗೋ= ಗೋವುಗಳು, ಅಭ್ಯಾಗತ=ಮನೆಗೆ ಬಂದವರು, ಅತಿಥಿ=ವೈಶ್ವದೇವಕಾಲಕ್ಕೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅಪ-ರಿಚಿತನು, ಶ್ರೀತುಳಸಿ, ಪಿಪ್ಪಲ=ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ, ಯತಿ, ವನಸ್ಥ=ವಾನಪ್ರಸ್ಥಶ್ರಮಿ, ಗೃಹಸ್ಥ= ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿ, ವಟು=ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಯಜಮಾನ=ಅಧಿಪತಿ, ಸ್ವಪರಜನ=ತನ್ನವರು ಪರಜನರು, ಪೃಥಿವಿ=ಭೂಮಿ, ಜಲ=ನೀರು, ಶಿಖಿ=ಅಗ್ನಿ, ಪವನ=ವಾಯು, ತಾರಾಪಥ=ಆಕಾಶ, ನವಗ್ರಹ= ನವಗ್ರಹಗಳು, ಯೋಗ, ಕರ್ಣ, ಭ=ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ತಿಥಿ, ಸಿತಾಸಿತಪಕ್ಷ=ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ, ಸಂಕ್ರಮಣ=ಮೇಷಾದಿ ಸಂಕ್ರಮಣಗಳು, ಅವನ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಅಧಿಷ್ಠಾನ=ಸನ್ನಿಧಾನ ಸ್ಥಳಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅವನ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ, ನೀತ, ಸಾಧಾರಣ, ಸಜಾತಿ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು, ಸಾಲಗ್ರಾಮಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀತವಾದ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಗೋವುಗಳು, ಮೊದಲೇ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿರುವವರು ಅಭ್ಯಾಗತರು, ವೈಶ್ವದೇವಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಬಂದವರು ಅತಿಥಿ, ಶ್ರೀತುಳಸಿ, ಅಶ್ವತ್ಥ, ಯತಿ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ, ಇವರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗೃಹಸ್ಥ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಪ್ರಭು, ಸ್ವಪರಜನ ಅಂದರೆ ತಮ್ಮವರು, ಪರಕೀಯರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವನಸ್ಥ, ಗೃಹಸ್ಥ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಯಜಮಾನ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸ್ವಪರರಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಒಂದರ್ಥ. 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ಸ್ವ ಪರಮಾತ್ಮಾತ್ಸನ್ನಿವ್ವರಾಃ, ಆಸಕ್ತಾಃ, ಸ್ವಪರಾಃ,' ಸ್ವ ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅವನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿರುವವರು ಸ್ವಪರರು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಭಗವತ್ಪರರಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದರ್ಥ. ಪೃಥಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಖಂಡ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. 'ಪೃಥ್ವೀ ವಾಯುರಾಕಾಶ ಆಪೋಜ್ಯೋತಿರಹಂಮಹಾ' ಎಂಬ (ಭಾಗವತ ಏಕಾದಶ ಸ್ಕಂಧ ೧೬ ನೆ ಅಧ್ಯಾಯ ೩೨ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ) ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಪಂಚ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಅಖಂಡವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿ ಎಂದು ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿರುವನು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಖಂಡರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(ಭಾಗ-ಅ-೩೨ ಶ್ಲೋ ೩೩) 'ಗಂಧಮಾತ್ರಮಹಂಭುವಃ || ಅಪಾಂರಸಶ್ಚಪರಮಃ ಶಬ್ದೋಹಂನಭಸಃಪರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಧ ಗುಣ, ಉದಕದಲ್ಲಿ ರಸ, ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರೂಪ, ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಇಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ನವಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಾತೀಯ ಖಂಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ನವಗ್ರಹ ವಿಜಾತೀಯರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಖಂಡ ರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಜಾತೀಯ ಖಂಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯತೀಪಾತದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡ ರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡರೂಪ, ವಿಷ್ಣುಭರದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡರೂಪ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡರೂಪ, ಅಭಿಜಿತ್ ಎಂಬನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. 'ನಕ್ಷತ್ರಾಣಾಂ ತಥಾಭಿಜಿತ್' ಎಂಬ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು. ತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡರೂಪವನ್ನು, ದ್ವಾದಶಿಯಲ್ಲಿ ಅಖಂಡರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡ ರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಪೌರ್ಣಿಮಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಖಂಡರೂಪಗಳನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಮೇಷಾದಿ ೧೨ ಸಂಕ್ರಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮಕರ ಕಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಖಂಡ ರೂಪವನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಕಾದ ಕಾಂಚನದೊಳಗೆ ಶೋಭಿತ
ಮಾದಿತೇಯಾಸ್ಯನ ತೆರದಿ ಲಕು
ಮೀಧವನು ಪ್ರತಿದಿನದಿ ಶಾಲಿಗ್ರಾಮದೊಳಗಿಷ್ಟ ||
ಐದುಸಾವಿರ ಮೇಲೆ ಮೂವ
ತ್ವೈದಧಿಕವೈನೂರು ರೂಪದಿ
ಭೂಧರಗಳಭಿಮಾನಿ ದಿವಿಜರೊಳಿಪ್ಪನವರತ || ೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಕಾದ ಕಾಂಚನದೊಳಗೆ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿದ ಬಂಗಾರದೊಳಗೆ, ಶೋಭಿತ=ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ, ಆದಿತೇಯ=ಅದಿತಿ ಮಕ್ಕಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಆಸ್ಯನತೆರದಿ= ಮುಖಸ್ಥಾನೀಯನಾದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ, ಲಕುಮೀಧವನು=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಪ್ರತಿದಿನವು=ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಐದು ಸಾವಿರ ಮೇಲೆ ಮೂವತ್ತೈದಧಿಕ ವೈನೂರು ರೂಪದಿ=೫೫೫೫ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಶಾಲಿಗ್ರಾಮದೊಳಗೆ, ಇಷ್ಟ=ಇರುವನು. ಮತ್ತು, ಅನವರತ=ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ, ಭೂಧರಗಳಭಿಮಾನಿ=ಪರ್ಮತಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ, ದಿವಿಜರೊಳು=ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರೊಳು, ಇಪ್ಪನು=ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರತಿಮಾ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿನ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂಗಾರವು ಬಹು ಶೋಭಿತವಾದುದು. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿರುವಾಗ ಆ ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ, ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದಿತೇಯಾಸ್ಯ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವರು. ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯ ದ್ವಾರ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ದೇವಮುಖನೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆಯು, ಶಾ=೫, ಲಿ=೩, ಗ್+ರಾ=೩+೨=೫, ಮ=೫ ಇವು ಬಲದಿಂದ ಎಣಿಸಿದರೆ ೫೫೫೫ ಆಗುವುವು. ಇಷ್ಟು ರೂಪಗಳಿಂದ ಶಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವನು. ಇದರಂತೆ ಪರ್ಮತಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಗರುಡ, ಶೇಷ, ರುದ್ರರಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಇರುವನು. ಪರ್ಮತಾಭಿಮಾನಿಗಳು, ಗರುಡಾದಿಗಳೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ೨೦ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಶ್ಲೋಕ ೬೮) "ಶಿವಂ ಶೇಷಂ ಗರುಡಂಚಾಹಸಾಪಿ ಪರಾವನಾತ್ಪರ್ವತ ನಾಮಧೇರ್ಯಾ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ನೀತ ವಿಭೂತಿಗಳನ್ನು ಶಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಶೇಷ ವಿಭೂತಿಗಳನ್ನು ಗರುಡಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಶ್ರೀರಮಣ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೊಳಗೆ ಹದಿ
ಮೂರಧಿಕವಾಗಿಷ್ಟ ಮೇಲೈ
ನೂರು ರೂಪವಧರಿಸಿ ಇಪ್ಪನು ತಾಹಿತಾಚಲದಿ ||
ದಾರು ಮಥನವಗೈಯೆ ಪಾವಕ
ತೋರುವಂತೆ ಪ್ರತೀಕ ಸುರರೊಳು
ತೋರುತಿಪ್ಪನು ತತ್ತದಾಕಾರದಲಿ ನೋಳ್ವರಿಗೆ || ೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀರಮಣ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಪ್ರತಿಮೆಗಳೊಳಗೆ=ಬಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಸಣ್ಣದಾದ ಚಲಪ್ರತಿಮಾಗಳಲ್ಲಿ, ಹದಿಮೂರಧಿಕವಾಗಿ= ೧೩ ಹೆಚ್ಚಾದ, ಐನೂರು ರೂಪವ=೫೦೦ ರೂಪಗಳ ಧರಿಸಿ, ಒಟ್ಟು ೫೧೩ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಇಷ್ಟ=ಇರುವನು. ಅಹಿತಾಚಲದಿ=ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ, ಅಷ್ಟಬಂಧನಮಾಡಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಅಚಲ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ, ಇಷ್ಟನು=ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವನು. ಚಲಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿಗಳಿಗೆ ಅಹಿತ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ದಾರಮಥನವಗೈಯೆ=ಅರಣಿಕಾಷ್ಠವನ್ನು ಮಥನಮಾಡಲು, ಪಾವಕತೋರುವಂತೆ=ಅಗ್ನಿ ಕಾಣುವಂತೆ, ಪ್ರತೀಕ ಸುರರೊಳು= ಪ್ರತಿಮಾರೂಪಗಳಾದ ದೇವರುಗಳೊಳಗೆ, ತದಾಕಾರದಲ್ಲಿ=ಪ್ರತಿಮಾ ದೇವತಾಕಾರದಲ್ಲಿ, ನೋಳ್ವರಿಗೆ=ನೋಡುವ ಜನರಿಗೆ, ತೋರುತಿಪ್ಪನು=ಕಾಣುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಲರ್ಹವಾದ ಪಂಚಲೋಹ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಪ್+ರ=೧+೨=೩, ತಿ=೧, ಮ=೫, ಬಲದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ೫೧೩ ಆಗುವವು. ಇಷ್ಟು ರೂಪಗಳಿಂದ ಸಹಜ ವಿಭೂತಿಯೆಂದೆನಿಸಿ ಯಾವಾಗಲೂ ವಾಸವಾಗಿರುವನು. ಅಹಿತ ವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಅಚಲವಾಗಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಶಿಲಾ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ ವಿಭೂತಿ ರೂಪದಿಂದ ವಾಸಮಾಡುವನು. ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಅರಣಿ ಎಂಬ ಕಾಷ್ಠವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಷ್ಠದಿಂದ ಮಥನಮಾಡಿದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಕಾಣುವಂತೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೊಳಗೆ ಅದೇ ಆಕಾರದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗುವನು. ಕಾಷ್ಠದೊಳಗೆ ಅಗ್ನಿ ಇದ್ದರೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಮಥನಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ ಕಂಡುಬರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಧಾರಣ ಜನರಿಗೆ ಸಾಧಾರಣ ಪಂಚಲೋಹಾದಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಂತೆ ತೋರುವನು. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ತೇಜೋಮಯನಾಗಿ ಪ್ರತಿಮಾ ದೇವತಾರೂಪನಾಗಿ ಅಂದರೆ ರಾಮ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ತದ್ರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ ಕಾಣುವನು.

ಕರಣನಿಯಾಮಕನು ತಾವುಪ
ಕರಣದೊಳಗೈವತ್ತೆರಡು ಸಾ
ವಿರದ ಹದಿನಾಲ್ಕಧಿಕ ಶತರೂಪಗಳನೆ ಧರಿಸಿ ||
ಇರುತಿಹನು ತದ್ರೂಪ ನಾಮಗ
ಳರಿತು ಪೂಜಿಸುತಿಹರ ಪೂಜೆಯ
ನಿರುತ ಕೈಗೊಂಬನು ತೃಷಾರ್ತನು ಜಲವ ಕೊಂಬಂತೆ || ೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಕರಣನಿಯಾಮಕನು=ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ತಾ=ತಾನು, ಉಪಕರಣದೊಳಗೆ=ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೊಳಗೆ, ಐವತ್ತೆರಡುಸಾವಿರ ಹದಿನಾಲ್ಕಧಿಕ ಶತರೂಪಗಳನೆ=೫೨೧೦೪ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಧರಿಸಿ=ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಇರುತಿಹನು, ತದ್ರೂಪನಾಮಗಳನರಿತು=ಕರಚರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತದ್ರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ, ತದಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಷ್ಟು ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಪೂಜಿಸುತಿಹರ=ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರ, ಪೂಜೆಯ=ಪೂಜೆಯನ್ನು, ನಿರುತ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ತೃಷಾರ್ತನು=ನೀರಡಿಕೆಯುಳ್ಳವನು, ಜಲವ=ನೀರನ್ನು, ಕೊಂಬಂತೆ=ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ಕೈಕೊಂಬನು=ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಉಪಕರಣವೆಂದರೆ ಪೂಜಾಸಾಧನ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ, ಉ=೪, ಪ=೧, ಕ=೧, ರ=೨, ಣ=೫ ಇವುಗಳನ್ನು ಬಲದಿಂದ ಎಣಿಸಿದರೆ ೫೨೧೦೪ ಆಗುವವು. ಇಷ್ಟು ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪೂಜಾಸಾಧನ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸುವವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನೀರಡಿಕೆಯುಳ್ಳವನು ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು.

ಬಿಂಬರೂಪನು ಈ ತೆರದಿ ಜಡ
ಪೊಂಬಸರ ಮೊದಲಾದ ಸುರರೊಳ
ಗಿಂಬುಕೊಂಡಿಹನೆಂದರಿದು ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಗಳ ||
ಹಂಬಲಿಸದನುದಿನದಿ ವಿಶ್ವ ಕು
ಟುಂಬಿ ಕೊಟ್ಟಕಣಾನ್ ಕುತ್ಸಿತ
ಕಂಬಳಿಯ ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದವನಂಘ್ರಿಗಳ ಭಜಿಸು || ೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಬಿಂಬರೂಪನು=ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಈ ತೆರದಿ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಜಡ=ಜಡಭೂತವಾದ ಚಲಾಚಲ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪೊಂಬಸರ=ಪೊನ್ನು=ಬಂಗಾರದ, ಬಸರ=ಗರ್ಭವುಳ್ಳ, ಅಂದರೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮ

ದೇವರು ಮೊದಲಾದ, ಸುರರೊಳಗೆ, ಇಂಬುಕೊಂಡಿಹನು=ಸಹಜ ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿ-ಕೊಂಡಿರುವನೆಂದು, ಅರಿದು=ತಿಳಿದು, ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಗಳ=ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಗಳನ್ನು, ಹಂಬಲಿಸದೆ=ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿ=ಜಗತ್ತುಟುಂಬಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಕೊಟ್ಟಕಣಾನ್ವ=ಕೊಟ್ಟಕದನ್ನವನ್ನು, ಕುತ್ತಿತಕಂಬಳಿಯ=ಅತ್ಯಲ್ಪ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಜನರಿಗೆ ಅಭಾಸವಾಗಿ ಕಾಣುವ, ಕಂಬಳಿಯನ್ನೂ, ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದು=ಇದೇ ನಮಗೆ ಮಹಾ ಭಾಗ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅವನ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಘ್ರಿಗಳ ಭಜಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಚಲಾಚಲ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಿತ ಸಹಜಾದಿ ವಿಭೂತಿಯಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾದ ವಿಭೂತಿಯಿಂದಲೂ ಇರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿ, ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಗಳನ್ನು ಬೇಡದೆ ನಿಷ್ಕಾಮದಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಭಜಿಸುತ್ತಾ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ ಕದನ್ನವನ್ನಾದರೂ ಬಹಳ ಕುತ್ತಿತವಾದ ಕಂಬಳಿಯನ್ನಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಸಂತುಷ್ಟನಾಗದೆ ಇವೇ ಮಹಾಭಾಗ್ಯವೆಂದೇಣಿಸಿ ಎಡಬಿಡದೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸು. ಇದೇ ನಿನಗೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವು.

ವಾರಿಯೊಳಗಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು
ಮೂರೆರಡು ಸಾವಿರದಮೇಲೆ ಮು
ನ್ನೂರುಹದಿನೇಳೆನಿಪ ರೂಪನು ಶ್ರೀತುಳಸಿದಳದಿ ||
ನೂರವತ್ತೊಂದು ಪುಷ್ಪದಿ
ಮೂರಧಿಕ ದಶದೀಪದೊಳು ನಾ
ನೂರುಮೂರು ಸುಮೂರ್ತಿಗಳು ಗಂಧದೊಳಗಿರುತಿಹವು || ೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ವಾರಿಯೊಳಗೆ=ಉದಕದೊಳಗೆ, ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು=೨೪ ರೂಪಗಳು, ಶ್ರೀತುಳಸಿದಳದಿ= ಶ್ರೀತುಳಸೀದಳದಲ್ಲಿ, ಮೂರೆರಡು ಸಾವಿರದ ಮೇಲೆ ಮುನ್ನೂರು ಹದಿನೇಳೆನಿಪ=೩+೨=೫ ಸಾವಿರದಮೇಲೆ ೩೧೨ ಎನಿಸುವ ರೂಪವೂ, ನೂರ ಅರವತ್ತೊಂದು=೧೬೧ ರೂಪಗಳು, ಪುಷ್ಪದಿ=ಹೂವಿನೊಳಗೂ, ಮೂರಧಿಕದಶ=೧೩ ರೂಪಗಳು, ದೀಪದೊಳು=ದೀಪದೊಳಗೂ, ನಾನೂರು ಮೂರು ಸುಮೂರ್ತಿಗಳು=೪೦೩ ಉತ್ತಮ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಗಂಧದೊಳಗೆ=ಚಂದನದಲ್ಲಿಯೂ, ಇರುತಿಹವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಖಂಡವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ೬ ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ರೂಪದಿಂದಿದ್ದಾನೆಂಬುವದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಉದಕದಲ್ಲಿ, ವಾರಿಶಬ್ದದ ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದಿಂದ ವಾ=೪, ರಿ=೨, ಬಲದಿಂದ ಎಣಿಸಿದರೆ ೨೪ ಆದವು. ಇಷ್ಟು ರೂಪಗಳು ಇರುವವು. ಶ್ರೀತುಳಸಿಯ ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯಾ= ಶ್ರೀ (ಶ್=೫, ರೀ=೨=೨)೨, ತು=೧, ಲ=೩, ಶಿ=೫ ಅಂತು೫೩೧೨ ಆದವು. ಪುಷ್ಪದಲ್ಲಿ ಪು=೧, ಷ್=೬, ಪ=೧, ಅಂತು೧೬೧. ದೀಪದೊಳಗೆ=ದೀ=೩, ಪ=೧ ಅಂತು೧೩, ಗಂಧದೊಳಗೆ= ಗ=೩, ೦=೦, ಧ=೪ ಅಂತು ೪೦೩ರೂಪಗಳು ಇರುವವೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಅಷ್ಟದಳ ಸದ್ಧದಯ ಕಮಲಾ
ಧಿಷ್ಟಿತನು ತಾನಾಗಿ ಸರೋ
ತ್ಯಷ್ಟಮಹಿಮನು ದಳಗಳಲಿ ಸಂಚರಿಸುತೊಳಗಿದುರ್ ||
ದುಷ್ಟರಿಗೆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಕರ್ಮವಿ
ಶಿಷ್ಟರಿಗೆ ಸುಜ್ಞಾನ ಧರ್ಮ ಸಂ
ಪುಷ್ಟಿಗೈಸುತ ಸಂತಯಿಪ ನಿರ್ದುಷ್ಟಸುಖಪೂರ್ಣಾ || ೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ನಿರ್ದುಷ್ಟ=ನಿರ್ದೋಷಿಯಾದ, ಸುಖಪೂರ್ಣಾ=ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದ, ಸರೋತ್ಯಷ್ಟಮಹಿಮನು=ಸರ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಅಷ್ಟದಳ=ಎಂಟು ದಳಗಳುಳ್ಳ, ಸದ್ಧದಯ ಕಮಲ=ಸಮೀಚೀನವಾದ ಹೃದಯ-ಕಮಲದಲ್ಲಿ, ಅಧಿಷ್ಟಿತನು=ಇರತಕ್ಕವನು, ತಾನಾಗಿ, ದಳಗಳಲಿ=ಎಂಟು ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ ಒಳಗಿದ್ದು=ಹೃದಯ ಕಮಲದೊಳಗಿದ್ದು, ದುಷ್ಟರಿಗೆ=ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ, ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ, ಕರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟರಿಗೆ=ಸತ್ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ನಿರತರಾದ ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಸುಜ್ಞಾನಧರ್ಮ=ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಸಂಪುಷ್ಟಿಗೈಸುತ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾ, ಸಂತೈಪ= ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜೋಪಕರಣ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೃದಯ ಕಮಲವಾಸಿಯಾದ ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೃದಯಕಮಲದ ಅಷ್ಟದಳಗಳಲ್ಲಿ ಲ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ, ನಿರ್ದುಷ್ಟನಾದ, ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಮಯನಾದ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕಮಲದ ಒಳಗಿದ್ದು ತಮೋ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು, ಸತ್ಕರ್ಮನಿರತರಿಗೆ ಸುಜ್ಞಾನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಮಾಡಿ ಜನರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವನು.

**ವಿತ್ತದೇಹಾಗಾರದಾರಾ
ಪತ್ಯಮಿತ್ರಾದಿಗಳೊಳಗೆ ಗುಣ
ಚಿತ್ತಬುಧ್ಯಾದಿಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು ಜ್ಞಾನಕರ್ಮದೊಳು ||
ತತ್ತದಾಹ್ವಯನಾಗಿ ಕರೆಸುತ
ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರದಿ
ನಿತ್ಯದಲಿ ತಾ ಮಾಡಿಮಾಡಿಪನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುವುದು || ೧೦ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವಿತ್ತದೇಹಾಗಾರದಾರಾಪತ್ಯ ಮಿತ್ರಾದಿಗಳೊಳಗೆ=ವಿತ್ತ=ದ್ರವ್ಯ, ದೇಹ, ಅಗಾರ=ಮನೆ, ದಾರಾ=ಹೆಂಡರು, ಅಪತ್ಯ=ವಂಶ್ಯಗಳು, ಮಿತ್ರಾದಿಗಳೊಳಗೆ=ಸ್ನೇಹಿತರು ಮೊದಲಾದವರುಗಳವಳಗೆ, ವಂಶ್ಯ ಗುಣಚಿತ್ತ ಬುಧ್ಯಾದಿಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು=ಗುಣ=ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಆದಿ ಶಬ್ದದಿಂದ, ಮನಸ್ಸು, ಅಹಂಕಾರಗಳೆಂಬ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು, ಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮದೊಳು=ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತತ್ತದಾಹ್ವಯನಾಗಿ ಕರೆಸುತ=ಆಯಾ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರದಿ=ತನ್ನ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ನಿತ್ಯದಲಿ, ತಾ=ತಾನು, ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಪನೆಂದು=ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು, ಸ್ಮರಿಸುವುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ದೇಹ, ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಾ ಸಾಧನತ್ವೇನ ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವ್ಯ, ತನ್ನ ದೇಹ, ಮನೆ, ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳು ಸ್ನೇಹಿತರು ಮೊದಲಾದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಅಖಂಡ ರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದು ಪೂಜೋಪಕರಣನಾಗಿರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ತಾಮಸರಲ್ಲಿ ಸತ್ತರಜಸ್ತಮೋರೂಪನಾಗಿಯೂ, ತಾನು, ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲರ ಚಿತ್ತ ಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸು ಅಹಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳಗೂ ಆಯಾ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ 'ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ನಾನ್ಯಥಾತುಕರಿಷ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಜನರೊಳಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳಗೂ ಇದ್ದು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿ ಆ ಜನರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ತನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಅಖಂಡರೂಪವನ್ನು ಅವರುಗಳ ಕರಚರಣಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

**ಭಾವದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಗಳೆನಿಸುವ
ಈ ವಿಧಾದ್ವೈತತ್ರಯಂಗಳ
ಭಾವಿಸುತ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಸರತ್ತಮರಿಯದಲಿ ||
ತಾವಕನು ತಾನೆಂದು ಪ್ರತಿದಿನ
ಸೇವಿಸುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ತನ್ನನು
ಈವಕಾವ ಕೃಪಾಳು ಕರಿವರಗೊಲಿದತೆರದಂತೆ || ೧೧ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಭಾವದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಗಳೆನಿಸುವ=ಭಾವಾದ್ವೈತ, ದ್ರವ್ಯಾದ್ವೈತ, ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ, ಈ ವಿಧ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ, ಅದ್ವೈತತ್ರಯಂಗಳ=ಮೂರು ಅದ್ವೈತಗಳನ್ನು ಭಾವಿಸುತ=ಚಿಂತಿಸುತ್ತ, ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಲಿ=ಸಾತ್ವಿಕ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ (ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ) ಸರತ್ತ=ಸರಸ್ವ ದೇಶ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮರಿಯದಲಿ, ತಾವಕನು ತಾನೆಂದು= ನಿನ್ನವನು ತಾನೆಂದು, ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ ಸೇವಿಸುವ=ಭಕ್ತರಿಗೆ, ತನ್ನನ್ನು=ತನ್ನ ನಿಜರೂಪವನ್ನು ಈವ= ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತೋರುವ, ಕರಿವರಗೆ=ಗಜೇಂದ್ರನಿಗೆ, ಒಲಿದ ತೆರದಂತೆ=ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಿಸಲು ಬಂದೊದಗಿದಂತೆ ಕೃಪಾಳು= ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕಾವ=ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವಾದ್ವೈತ, ದ್ರವ್ಯಾದ್ವೈತ, ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತವೆಂಬ ಮೂರು ಅದ್ವೈತಗಳನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ದಾರಗಳನ್ನು ನೆಯಿದು ವಸ್ತುಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಗೆ ಮಾಡುವರೋ, ಬೇರೆಯಾದರೆ ದಾರವೆನ್ನುವರು, ನೆಯಿದು ವಸ್ತುವಾದ ಮೇಲೆ ದಾರಗಳೇ ಅಡ್ಡವಾಗಿಯೂ ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ

ಹೆಣದಿದ್ದರೂ ಹೇಗೆ ಅದನ್ನು ವಸ್ತ್ರವೆನ್ನುವರೋ, ವಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ದಾರಗಳಿಗೂ ಹೇಗೆ ಭೇದವೋ ಅದರಂತೆಯೇ ವಿಶ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತನ್ನು ದಾರಗಳಂತೆ ಖಂಡರೂಪಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅಖಂಡ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವಾಗಿ ತೋರುವನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶ್ವನೆಂದು ಹೆಸರು. ಜೀವರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ, ಧಾರಗಳಿಗೂ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಭೇದವಿದ್ದಂತೆ, ಭೇದವುಂಟೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೇ ಭಾವಾದ್ವೈತ. ತಾನೂ, ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳೂ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡುವುದೂ, ನೋಡುವುದೂ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳೂ, ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿಸುವವನು ಎಂದು ಅಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಾದ್ವೈತವೆಂದು ಹೆಸರು. ತಾನು ಮಾಡುವ ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ತನ್ನ ಸ್ವಾತ್ಮತ್ವ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತವು (ಈ ಭಾವಾದ್ವೈತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಸುಲಭಾವಲ್ಲವೋ ಮಹಾನಂದ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಬರೆದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವು ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ-ಅಲ್ಲಿ ನೋಡತಕ್ಕದ್ದು) ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರು ವಿಧ ಅದ್ವೈತಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ನಿಷ್ಕಾಮವಾದ ಮತ್ತು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮರಿಯದೆ, ಸ್ವಾಮಿ! ನಾನು ನಿನ್ನ ದಾಸರಲ್ಲೊಬ್ಬನು! ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ ಸೇವಿಸುತ್ತ ಬಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗೋಚರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬಂದು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಗೋಚರನಾದಂತೆ ಗೋಚರನಾಗುವನು. ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂತಃ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕರುಣಾಳು ಅಂದರು.

ಬಾಂದಳವೆ ಮೊದಲಾದರೊಳೊಂ
ದೊಂದರಲಿ ಪೂಜಾ ಸುಸಾಧನ
ವೆಂದೆನಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬಗೆಬಗೆಯ ನೂತನದಿ ||
ಸಂದಣಿಸಿಕೊಂಡಿಹವು ಧ್ಯಾನಕೆ
ತಂದಿನಿತು ಚಿಂತಿಸಿದಾ ಗೋ
ವಿಂದನರ್ಚಿಸಿ ನೋಡುತಲಿ ನಲಿದಾಡು ಕೊಂಡಾಡು || ೧೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಬಾಂದಳವೆ=ಆಕಾಶವೆ, ಮೊದಲಾದರೊಳು=ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತದೊಳಗೆ, ಒಂದೊಂದರಲಿ=ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ತೇಜಸ್ಸು, ಉದಕ, ಪೃಥಿವೀ ಈ ಐದರ ಪೈಕಿ ಒಂದೊಂದರೊಳಗೂ, ಪೂಜಾ ಸುಸಾಧನವೆಂದೆನಿಸುವ=ದೇವರ ಪೂಜಾಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಸಾಧನವೆನಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಬಗೆ ಬಗೆಯ=ನಾನಾ ವಿಧವಾಗಿ, ನೂತನದಿ=ಹೊಸದಾಗಿ, ಸಂದಣಿಸಿಕೊಂಡಿಹವು=ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವವು. ಧ್ಯಾನಕೆ ತಂದು=ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತಂದು, ಇನಿತು ಚಿಂತಿಸಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ ಚಿಂತಿಸಿ, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಗೋವಿಂದನ=ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಅರ್ಚಿಸಿ=ಪೂಜಿಸಿ ನೋಡುತಲಿ, ನಲಿದಾಡು= ನರ್ತನ ಮಾಡು, ಕೊಂಡಾಡು=ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ೧೦ ನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ವಿತ್ತದೇಹಾಪತ್ಯ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಅಖಂಡ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂತಲೂ, ಚಿತ್ತ ಬುದ್ಧಾದ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ, ೧೧ ನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಭಾವಾದ್ವೈತ, ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತ, ದ್ರವ್ಯಾದ್ವೈತಗಳ ವ್ಯಾಜದಿಂದ ೧೦ ನೆ ಪದ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿದರು. ಈಗ ೧೦ ನೆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಾಂದಳವೆಂದರೆ ಆಕಾಶ, ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಉಳಿದ ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಉದಕ, ಭೂಮಿ ಈ ೫ ಭೂತಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕು. ಇವುಗಳ ಒಂದೊಂದೊರಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಹೊಸ ಹೊಸ ಪೂಜಾಸಾಧನ ದ್ರವ್ಯಗಳಿರುವವೆಂದು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪೂಜೆಯೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಕೈಯಿಂದ ಅರ್ಚಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ. ಪೂಜಾಸಾಧನ ದ್ರವ್ಯವೆಂದರೆ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ನೈವೇದ್ಯಗಳೆಂದೇ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಸಾಧನ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬಹಳ ಉಂಟು. ಅವು ಹೊಸ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಪನಾಕ್ಕೆ ಬರುವವು. ಅದೆಂತೆಂದರೆ:- ಆಕಾಶತತ್ತ್ವವು ನಮ್ಮ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು. ಅದರ ಮಾತ್ರಾಗುಣ ಶಬ್ದವು ಕಿವಿಯಿಂದ ನಾವು ಕೇಳುವಾಗ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಥಾಶ್ರವಣ, ದೊಡ್ಡವರು ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತ ಕೀರ್ತನಾದಿಗಳೇ ಆಗಲಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಹೊಂದುವಾಗ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ವಾಯುಸ್ಥಾನವು ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು. ಅದರ ಗುಣವು ಸ್ಪರ್ಶ. ಇದರಲ್ಲಿ ವನಿತಾದಿ ವಿಷಯ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಸುಖವೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರು ಈಗ ಅಲ್ಪ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸಿ ಮುಂದೆ ಕಷ್ಟಪಡುವರು. ಇದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ಅವನ ಭಕ್ತರ ಆಲಿಂಗನಕ್ಕೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು, ಅಥವಾ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಯು, ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ತ್ರೀ

ಅಂಗಸಂಗವನ್ನೂ ಸಹ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಭಗವತ್ತೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿಯೂ, ಸಂತಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿದ್ವಾರಾ ಪಿತ್ಯುಣ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಅದೂ ಒಂದು ಪೂಜಾಸಾಧನವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ತೇಜಸ್ವತ್ವದ ಸ್ಥಾನವು ನೇತ್ರವು. ಅದರ ಗುಣರೂಪ ಭಗವಂತನ ಚಲಾಚಲ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದು, ಭಗವದ್ಭಕ್ತರನ್ನು ನೋಡುವುದು ಇವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ರೂಪಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ (ಅಗ್ನಿ) ತೇಜಸ್ವತ್ವವು ಪೂಜಾಸಾಧನವಾಯಿತು. (ಅಪ್ಪು) ಉದಕತತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ನಾಲಿಗೆ. ಇದರ ಗುಣ ರಸ. ಭಗವನ್ನಿವೇದಿತ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವುದೆಂದೂ ಪೂಜಾರೂಪವು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ರಸವಿಸಿಷ್ಟವಾದ ಉದಕ ತತ್ವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪೃಥಿವೀತತ್ವದ ಸ್ಥಾನವು ಮೂಗು. ಇದರ ಗುಣವು ಗಂಧ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಚಿಸಿದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸುವುದೆಂದೂ ಭಗವತ್ತಲ್ಪಜಾ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಭೂತತ್ವವು. ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೆಳೆಸುವುದರಿಂದೇನು? ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಆಕಾಶಾದಿ ಒಂದೊಂದು ಭೂತದೊಳಗೂ, ಅನೇಕ ವಿಧ ಪೂಜಾಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಹೊಸ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಭಾಗವತ ನವಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಅಂಬರೀಷೋಪಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ತಂದಿರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಅದೆಂತೆಂದರೆ:- 'ಸವೈಮನಃ ಕೃಷ್ಣಪದಾರವಿಂದಯೋರ್ವಚಾಂಸಿ ವೈಕುಂಠ-ಗುಣಾನುವರ್ತನೇ|| ಕರೌಹರೇರ್ಮಂದಿರ ಮಾರ್ಜನಾದಿಷುಶ್ರುತೀ ಚಕಾರಾಚ್ಯುತ ಸತ್ಕಥೋದಯೇ|| ಮುಕುಂದ ಲಿಂಗಾಲಯದರ್ಶನೇ ದೃಶೌತದ್ಭೃತ್ಯಾತ್ರಸ್ತರ್ಪೀಂಗಸಂಗಂ|| ಫ್ರಾಣಂಚತತ್ವಾದಸರೋಜಸೌರಭಶ್ರೀಮತ್ತುಲಸ್ಯಾಂ ರಸನಾಂತದರ್ಪಿತೇ|| ಪಾದಾಹರೇಃಕ್ಷೇತ್ರಪಥಾನುಸರ್ಪಣೆ ಶಿರೋಹೃಷೀಕೇಶ ಪದಾಭಿವಂದನೇ|| ಕಾಮಂತು ದಾಸ್ಯೇ ನತು ಕಾಮಕಾಮ್ಯಯಾ ತಥೋತ್ತಮ ಶ್ಲೋಕಜನಾಶ್ರಯಾಂರತಿಂ|| ' ಅಂಬರೀಷನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವೈಕುಂಠಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಕರಗಳನ್ನು ಹರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಸ ತೆಗೆದು ಸಾರಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಭಗವತ್ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೂ, ನೇತ್ರಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳ ದರ್ಶನಕ್ಕೂ ತೃಗ್ನಿಂಧಿಯವನ್ನು ಭಕ್ತರ ಆಲಿಂಗನಕ್ಕೂ ಮೂಗನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕಮಲಕ್ಕರ್ಪಿಸಿದ ಸುಗಂಧವಾದ ಶ್ರೀತುಳಸಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸುವುದಕ್ಕೂ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ನೈವೇದ್ಯ ಭಕ್ಷಣಕ್ಕೂ, ಪಾದಗಳನ್ನು ತೀರ್ಥ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂಚಾರಕ್ಕೂ, ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಪಡಿಸಿದ್ದನು. ಕಾಮ ಅಂದರೆ ಇಚ್ಛೆ, ಇಂತಹಾ ಕಾಮವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತಾನು ದಾಸನಾಗಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟಿದ್ದನು. ರತಿ ಅಂದರೆ ಉತ್ತಮ ಶ್ಲೋಕನ ಭಕ್ತರ ಸಂಗವೇ ಸುಖವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಂಬರೀಷನ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸುಗ ಯಾರಿಗೂ ಕೊಡದ ಚಕ್ರಾಯುಧವನ್ನೇ ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು.

ಪೂಜೆಯೆಂದರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮತ್ತಾವುದು. ಪೂಜಾಸಾಧನವಾದರು ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಮತ್ತಾವುದುಂಟು? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು ಹೊಸ ಹೊಸದಾದ ಪೂಜಾಸಾಧನಗಳು ಆಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಈ ಆನಂದವು ಹೇಗಿರುತ್ತದೆಂಬುವುದನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದವರಿಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಹೊರತು ವರ್ದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ಅರ್ಚಿಸಿನೋಡೆಂದರು. ಆನಂದದಿಂದ ಕುಣಿ. ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡು. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡಸಾಧನ ಮತ್ತಾವುದೂ ಇಲ್ಲ.

ಜಲಜನಾಭನ ಮೂರ್ತಿ ಮನದಲಿ
ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ನಿಶ್ಚಲ ಸುಭಕುತಿಯಲಿ
ಭಳಿಬಿಸಲು ಮಳೆಗಾಳಿಗಳ ನಿಂದಿಸದೆ ನಿತ್ಯದಲಿ ||
ನೆಲದಲಿಹಗಂಧವೆ ಸುಗಂಧವು
ಜಲವೆರಸರೂಪವೆ ಸುದೀಪವು
ಎಲರುಚಾಮರ ಶಬ್ದವಾದ್ಯಗಳರ್ಪಿಸಲು ವಲಿವ || ೧೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಜಲಜನಾಭನ=ಪದ್ಮನಾಭನ, ಮೂರ್ತಿ=ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಮನದಲಿ=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ= ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ನಿಶ್ಚಲ ಸುಭಕುತಿಯಲಿ= ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಭಳಿಬಿಸಲು ಮಳೆಗಾಳಿಗಳ ನಿಂದಿಸದೆ= ಬಿಸಿಲುತಾಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಹನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ನಿತ್ಯದಲಿ, ನೆಲದಲಿ=ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಇಹ=ಇರುವ, ಗಂಧವೆ=ಸಹಜವಾದ ಗಂಧಗುಣವೆ, ಸುಗಂಧವು=ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜಾಸಾಧನವಾದ ಸುಗಂಧವು, ಜಲವೆ=ಉದಕದಲ್ಲಿರುವ ರಸಗುಣವೇ ಷಡ್ರಸಪದಾರ್ಥಗಳು. ರೂಪವೆ=ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಗುಣವೆ ಸಮೀಚೀನವಾದ ಪೂಜಾಸಾಧನವಾದ ದೀಪವು. ಎಲರು=ವಾಯುವೆ ಅಂದರೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವೆ, ಚಾಮರವು=ಪೂಜೋಪಯುಕ್ತ ಚಾಮರವು, ಶಬ್ದ= ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದ ಗುಣವೇ ವಾದ್ಯಗಳು, ಅರ್ಪಿಸಲು=ಹೀಗೆ ಭಾವಿಸಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ, ವಲಿವ=ಪ್ರೀತನಾಗುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪ್ರಕಾರಾಂತವಾಗಿ ಪಂಚ ತನ್ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪೂಜಾಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಕಮಲನಾಭನ, ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮಾತ್ರಾಸ್ವರ್ಶಗಳಿಂದಾಗುವ ಭಳಿ, ಗಾಳಿ, ಬಿಸಲು, ಮಳೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದೋಷಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸದೆ ಆಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದನ್ನು ಸಹನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ಪೃಥ್ವಿ, ಅಪ್ಪು, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು, ಆಕಾಶವೆಂಬ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳಲ್ಲಿನ ಗಂಧವೇ ಸುಗಂಧವೆಂತಲೂ, ರಸವೇ ಷಡ್ರಸಯುಕ್ತ ನೈವೇದ್ಯವೆಂತಲೂ, ರೂಪವೇ ದೀಪವೆಂತಲೂ, ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಚಾಮರವೆಂತಲೂ, ಶಬ್ದವೇ ವಾದಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವನು. ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಾವಿದ್ದರೂ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಫ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ನಾವು ಆಘ್ರಾಣಿಸಿದರೂ, ಆಹಾ! ಎಂತಹಸುವಾಸನೆ! ಏನಾನಂದ! ಎಂದು ತನ್ನೊಳು ತಾನೇ ತೃಪ್ತನಾಗದೆ ಆ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಫ್ರಾಣಾಂತರಾಮಿ, ಗಂಧಗುಣವಿಶಿಷ್ಟ ಭೂತತ್ವರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದೇ ಸುಗಂಧವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವೆನು ಎಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಷಡ್ರಸಗಳೊಳಗಿನ ರುಚಿಯನ್ನು ನಾವು ಜಿಹ್ವೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಾಗ ಆ ರುಚಿಯನ್ನು ರಸದಲ್ಲಿ ರಸರೂಪದಿಂದ ನಮ್ಮ ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಷಡ್ರಸಗಳ ರುಚಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವೆನು, ಎಂದು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ಯಾವ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ರೂಪಗುಣದಲ್ಲಿ ತನ್ಮಾಮಕನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ತೇಜೋಮಯ ರೂಪಗಳೆಲ್ಲವೂ ದೀಪವನ್ನಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವೆನು ಎಂದೆನ್ನಬೇಕು. ಬಿಸಲು ತಾಪದಿಂದ ನಾವು ತಪ್ಪರಾದಾದಾಗ ಸುಖವಾದ ತಂಗಾಳಿ ಬೀಸಿದರೆ ಆ ಸ್ಪರ್ಶಸುಖವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಗುಣದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿದು ಚಾಮರವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಎಲ್ಲ ಸುಶಬ್ದಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಾದ್ಯಗಳೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಶೀತೋಷ್ಣಾದಿ ದ್ವಂದ್ವಗಳು ಜೀವನಿಗಿಲ್ಲವೆಂದು? ಅವನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಭಗವದನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವನು.

ಗೋಳಕಗಳು ರಮಾರಮಣನ ನಿ
ಜಾಲಯಗಳನುದಿನದಿ ಸಂಪ್ರ
ಕ್ಷಾಲನೆಯೆ ಸಂಮಾರ್ಜನವು ಕರಣಗಳೆ ದೀಪಗಳು ||
ಸಾಲು ತತ್ತದ್ವಿಷಯಗಳ ಸಂ
ಮೇಳನವೇ ಪರಿಯಂಕ ತತ್ಪುಖ
ದೇಳಿಗೆಯೆ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗಾತ್ಮನಿವೇದನವೆ ವಸನ || ೧೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಗೋಳಕಗಳು=ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೇಲಿನ ಸ್ಥೂಲ ದೇಹ, ಅದರ ಒಳಗಿನ ಅನಿರುದ್ಧದೇಹ, ಲಿಂಗದೇಹ ಮೊದಲಾದವು, ರಮಾರಮಣನ= ರಮಾಪತಿಯ, ನಿಜಾಲಯಗಳು= ದೇವಾಲಯಗಳು, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆಯೆ=ದೇಹವನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದು(ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದೆ), ಸಂಮಾರ್ಜನವು=ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಬಳಿದು ಸಾರಿಸುವುದು, ಕರಣಗಳೆ=ಕರಚರಣಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆ ದೀಪಗಳ ಸಾಲು, ತತ್ತದ್ವಿಷಯಗಳ ಸಂಮೇಳನವೆ=ವಿಷಯೀಭೂತವಾದ ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ರೂಪ ರಸ ಮೊದಲಾದ ಮಾತ್ರಾ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದೇ, ಅಂದರೆ, ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವುದು, ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ. ಇವುಗಳೆ, ಪರಿಯಂಕ =ಮಂಚವು ಅಥವಾ ಹಾಸಿಗೆ, ತತ್ಪುಖದೇಳಿಗೆಯೆ=ನೋಡಿ ಕೇಳಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಸುಖವೃದ್ಧಿಯೆ, ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ=ಹೊದ್ದಿಕೆ. ಆತ್ಮನಿವೇದನೆ=ದಾರಾಗಾರ ಸುತಾದಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವುದೇ, ವಸನ=ವಸ್ತ್ರವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ತನ್ನ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಾನು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ವಿಭೂತಿ ಸಂಧಿಯೆಂದು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. ಅದೇಕೆಂದರೆ, ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತನ್ಮಾತ್ರಾ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. “ಸಂಕೋಚ ವಿಸ್ತರಾಭ್ಯಾಂಚ ಕಥಯಂತಿ ಮನೀಷಿಣಃ” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಮೊದಲು ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ದಿಕ್ಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡಿ ಅಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನೇ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯವು. ಅದರಂತೆ ದಾಸರಾಯರು ‘ಬಾಂಧವೆ ಮೊದಲಾದ’ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಆಕಾಶಾದಿ ಒಂದೊಂದರೊಳಗೂ ನೂತನವಾದ ಅನೇಕ ವಿಧ ಪೂಜಾಸಾಧನ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಪೂಜಾಸಾಧನಗಳನ್ನೇ ಈ ಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ವಿಷಯವಾಗಿ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳೂ ಪೂಜೆಯೆಂದೆ ಭಾವಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಬಂಧವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ರಮಾಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ನಮ್ಮ ಸ್ಥೂಲದೇಹ, ಅನಿರುದ್ಧದೇಹ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಲಿಂಗ ಶರೀರ ಮೊದಲಾದವು ದೇವಾಲಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ನಾವು ದೇಹವನ್ನು ಶುದ್ಧಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಡಿಯನ್ನು

ಕಸಬಳಿದು ಸಾರಿಸುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಕರಚರಣಾದಿಗಳೇ ದೀಪಗಳ ಸಾಲು, ನೋಡುವುದು, ಹೇಳುವುದು ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಾನುಭವವೇ ಹಾಸಿಕೆ, ವಿಷಯಾನುಭವದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲು ಸುಖವೇ ಹೊದ್ದಿಕೆ. ತನ್ನ ಶರೀರ, ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದೇ ವಸ್ತವು.

ಪಾಪಕರ್ಮವು ಪಾದುಕಗಳನು
ಲೇಪನವು ಸತ್ಪುಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾ
ಲಾಪನವೆ ಶ್ರೀತುಲಸಿ ಸುಮನೋವೃತ್ತಿಗಳು ಸುಮನಾ ||
ಕೋಪಧೂಪವು ಭಕ್ತಿಭೂಷಣ
ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಸುಬುದ್ಧಿಭ್ರತವು
ದೀಪವೆ ಸುಜ್ಞಾನ ಆರ್ತಿಗಳೆ ಗುಣಕಥನ || ೧೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಪಾಪಕರ್ಮವು=ಅಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಕ ದೈವ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ನಡೆದುಹೋದ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳು, ಪಾದುಕಗಳು=ಚಿಪ್ಪಲಿಗಳು, ಸತ್ಪುಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಲಾಪನವೆ, ಉತ್ತಮವಾದ=ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಚನವೆ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯಕವಾದ ಮಾತುಗಳೇ, ಅನುಲೇಪನವು=ಸುಗಂಧವು. ಸುಮನಸ್ಸು=ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾದ ಮನಸ್ಸೆ ಶ್ರೀತುಲಸಿ, ವೃತ್ತಿಗಳು=ಇಂದ್ರಿಯ ವೃತ್ತಿಗಳು, ಸುಮನಾ=ಪುಷ್ಪಗಳು, ಕೋಪವು=ಭಗವದ್ದೇಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೋಪವು, ಧೂಪವು=ಸುಧೂಪವು, ಭಕ್ತಿ=ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಭಕ್ತಿಯೇ, ಭೂಷಣ=ಆಭರಣಗಳು, ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಸುಬುದ್ಧಿ=ಸದ್ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇರುವ ಉತ್ತಮ ಬುದ್ಧಿಯು, ಭ್ರತವು=ಭ್ರತಿಯು, ಸುಜ್ಞಾನವೆ=ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವೆ, ದೀಪವು=ಬೆಳಕು. ಗುಣಕಥನ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ, ಆರ್ತಿಗಳು= ಮಂಗಳಾರತಿಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನಮ್ಮ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ದೈವ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ವಶಾತ್ ಪಾಪಗಳು ನಡೆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪಾದುಕಗಳೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಉತ್ತಮ ಪುಣ್ಯಪ್ರದವಾದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಪಾಠ ಪ್ರವಚನಾದಿಗಳೆ ಸುಗಂಧವು ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿರುವ ಮನಸ್ಸೇ ಶ್ರೀತುಲಸಿ. ಇಂದ್ರಿಯ ವೃತ್ತಿಗಳೇ ಪುಷ್ಪಗಳು. ಭಗವದ್ದೇಷಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡುವ ಕೋಪವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಧೂಪವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಸದ್ಭಕ್ತಿಯೇ ಆಭರಣಗಳು. ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಭ್ರತಿಯು. ಸುಜ್ಞಾನವೇ ದೀಪವು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದೇ ಮಂಗಳಾರತಿಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಮನವಚನಕಾಯಕ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ
ಯನುದಿನದಿ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪಕ
ವನರುಹೇಕ್ಷಣಗರ್ಪಿಸುತ ಮೋದಿಸುತಲಿರು ಸತತ ||
ಅನುಭವಕೆ ತಂದುಕೊ ಸಕಲಸಾ
ಧನಗಳೊಳಗಿದು ಮುಖ್ಯ ಪಾಮರ
ಮನುಜರಿಗೆ ಪೇಳಿದರೆತಿಳಿಯದು ಬುಧರಿಗಲ್ಲದೆ || ೧೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪಕ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ, ವನರುಹೇಕ್ಷಣಗೆ= ಕಮಲಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ, ಮನವಚನ-ಕಾಯಕ=ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೇ, ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ=ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅರ್ಪಿಸುತ=ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಸತತ= ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಮೋದಿಸುತಲಿರು=ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರು. ಅನುಭವಕೆ ತಂದುಕೊ! ಎಲೈ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಮಾನವನೇ; ನಾವು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊ! (ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡು) ಸಾಧನಗಳೊಳಗೆ=ನಾವು ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಸಾಧನಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗಗಳು, ಅನೇಕವಿದ್ದರೂ, ಆ ಸಾಧನಗಳೊಳಗೆ, ಇದು ಮುಖ್ಯ=ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿ! ಬುಧರಿಗಲ್ಲದೆ=ಜ್ಞಾನಿ ಜನರಿಗೆ ಹೊರತು, ಪಾಮರ ಮನುಜರಿಗೆ=ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಪೇಳಿದರೆ, ತಿಳಿಯದು=ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳು ಗೊತ್ತಾಗುವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ, ಶರೀರದಿಂದಲೂ ಮಾಡುವ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾ, ಆನಂದಪಡುತ್ತಲಿರು. ಈ ವಿಷಯಗಳು ಹೇಳೋಣದರಿಂದಲೇ

ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಅನುಭವಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೋ. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡ ಸಾಧನವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಬೇರೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿ! ಆದರೆ, ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರುವುದು ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯ. ಜ್ಞಾನಿಗೋಚರವಾದುದು. ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಉಪದೇಶದಿಂದೇನು? ಎಂದು ಉದಾಸೀನ ಮಾಡಬೇಡಿ. ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ, ತಿಳಿಯದ ಭಾಗವನ್ನು ಗುರುಮುಖದಿಂದ ತಿಳಿದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುವುದೇ ದಾಸ ರಾಯರ ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ಚತುರವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪಡವರೆ
ಚತುರದಶಲೋಕಗಳ ಮಧ್ಯದೊ
ಛತರುಪಾಯಗಳಲ್ಲ ನೋಡಲು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರದಲಿ ||
ಸತತವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಲಿ ಪ್ರವಿ
ತತನೆನಿಸಿ ರಾಜಿಸುವ ಲಕುಮೀ
ಪತಿಗೆ ಸರ್ವಸಮರ್ಪಣೆಯು ಮಹಪೂಜಿಸೋದುಪಾಯ || ೧೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಚತುರವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಪಡವರೆ=ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ೪ ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ, ಚತುರದಶ ಲೋಕಗಳ ಮಧ್ಯದೊಳ್=೧೪ ಲೋಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರದಲಿ=ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ನೋಡಲು= ನೋಡಿದರೂ, ಇತರುಪಾಯಗಳು=ಬೇರೆ ಉಪಾಯಗಳು, ಇಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು ಒಂದೆ, ಸತತ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಲಿ=ವಿಷಯ ಸುಖಾನುಭವಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿತ್ತತನೆನಿಸಿ=ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದೆನಿಸಿ, ರಾಜಿಸುವ= ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ, ಲಕುಮಿಪತಿಗೆ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗೆ, ಸರ್ವಸಮರ್ಪಣೆಯು=ಸರ್ವ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವುದೆಂಬ, ಮಹಪೂಜಿಸೋದು= ಮಹಾಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು, ಉಪಾಯ=ತಕ್ಕಪಾಯವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸಕಲ ಸಮರ್ಪಣೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡ ಸಾಧನವು ಮತ್ತಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಚತುರವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಈ ೧೪ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಜ್ಜಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿದರೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ತದ್ರೂಪಿಯಾಗಿ ತನ್ನಾಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡುವದೊಂದು ಹೊರತು ಬೇರೆ ಆವ ಉಪಾಯವು ದೊರಕಲಾರವು.

ಗೋಳಕವೆ ಕುಂಡಾಗ್ನಿಕರಣವು
ಮೇಲೊದಗಿಬಹ ವಿಷಯ ಸಮಿಧಿಯು
ಗಾಳಿ ಯತ್ನವು ಕಾಮಧೂಮವು ಸನ್ನಿಧಾನಾರ್ಚಿ ||
ಮೇಲನವೆ ಪ್ರಜ್ವಾಲಿ ಕಿಡಿಗಳು
ತೂಳಿದಾನಂದಗಳು ತತ್ತ
ತ್ಕಾಲ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ಮಂತ್ರಾಧ್ಯಾತ್ಮಯಜ್ಞವಿದು || ೧೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಗೋಳಕವೆ=ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಗಳೇ, ಕುಂಡ=ಅಗ್ನಿಕುಂಡವು, ಕರಣವು=ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅಗ್ನಿ, ಮೇಲೊದಗಿಬಹವಿಷಯ=ಆಗಾಗ್ಯೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ವಿಷಯಗಳೆ, ಸಮಿಧಿಯು=ಕಾಷ್ಠವು, ಯತ್ನವು=ವಿಷಯ ಪ್ರಯತ್ನವೇ, ಗಾಳಿ, ಕಾಮ=ವಿಷಯೇಚ್ಛೆಯೇ, ಧೂಮವು=ಹೊಗೆಯು, ಸನ್ನಿಧಾನ=ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ, ವಿಷಯ ಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಸಾಮೀಪ್ಯವೇ, ಅರ್ಚಿ=ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲಿಯು, ಮೇಳನವೆ=ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ, ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಗೂ, ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವೆ, ಪ್ರಜ್ವಾಲಿ=ವಿಶೇಷ ಜ್ವಾಲಿಯು. ತೂಳಿದಾನಂದಗಳು=ಭೋಗದಿಂದ ಉಕ್ಕಿಬರುವ ಆನಂದಗಳೇ ಕಿಡಿಗಳು, ತತ್ತತ್ಕಾಲಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ=ಆಯಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಮಂತ್ರ=ಮಂತ್ರಗಳು, ಇದು=ಹೀಗೆ, ಚಿಂತಿಸುವುದೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಯಜ್ಞ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೇ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಯಜ್ಞವೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಒಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನಮ್ಮ ಶರೀರಗಳೇ ಅಗ್ನಿಕುಂಡವು. ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಅಗ್ನಿ. ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಂದ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ನೋಡುವುದು ಕೇಳುವುದು ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳೇ ಕಾಷ್ಟವು. ನೋಡಲಿಕ್ಕೂ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದೇ ಗಾಳಿ. ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಹೊಗೆ. ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕೂ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೂ ಅರ್ಹವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅಂದರೆ ಸುಂದರ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಇಂಪಾದ ಗಾನ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಾಮಿಪ್ಯವೇ ಜ್ವಾಲೆಯು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮ್ಮೇಳನವೇ ವಿಶೇಷ ಜ್ವಾಲೆಯು, ಅದರಿಂದ ಉಕ್ಕಿ ಬರುವ ಆನಂದವೇ ಕಿಡಿಗಳು ಆಯಾ ಕಾಲಾನುಗುಣವಾಗಿ ಆಡುವ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಂತ್ರವು. ಹೀಗೆ ನಾವು ಮಾಡುವ ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನೂ ಭಗವದುದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಯಜ್ಞವೆಂದು ಹೆಸರು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯ ಮುಂದೆ ಕೂತು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಈ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಮವಾದ ಫಲವು ಬಾರದು. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಯಜ್ಞಾಚರಣೆಯು ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ, ಫಲಕಮ್ಮಿ, ಈ ಯಜ್ಞವು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯ. ಫಲಾಧಿಕ್ಯ. 'ಶಬ್ದಾದಿನ್ವಿಷಯಾನನ್ಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಾಗ್ನಿಷು ಜುಹ್ವತಿ' ಕೆಲವು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸುವ ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು.

**ಮಧುವಿರೋಧಿಯ ಪಟ್ಟಣಕೆ ಪೂ
ವದಕವಾಟಗಳಕ್ಷಿನಾಸಿಕ
ವದನ ಶ್ರೋತ್ರಗಳೆರಡು ದಕ್ಷಿಣ ಉತ್ತರದ್ವಾರ ||
ಗುದ ಉಪಸ್ಥಗಳೆರಡು ಪಶ್ಚಿಮ
ಕದಗಳೆನಿಪವು ಷಟ್ಸರೋಜವೆ
ಸದನ ಹೃದಯವೇ ಮಂಟಪಗಳು ತ್ರಿಗುಣಗಳೆ ಕಲಶ || ೧೯ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮಧುವಿರೋಧಿಯ=ಮಧುನಾಮಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪಟ್ಟಣಕೆ=ನಮ್ಮ ಈ ಶರೀರವೇ ಪಟ್ಟಣವು. ಇಂತಹ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ, ಅಕ್ಷಿ=ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು, ನಾಸಿಕ=ಮೂಗುಗಳೆರಡು, ವದನ=ಬಾಯಿ ಇವುಗಳು, ಪೂರ್ವದಕವಾಟಗಳು=ಪೂರ್ವದ ಬಾಗಿಲುಗಳು, ಶ್ರೋತ್ರಗಳೆರಡು=ಕಿವಿಗಳೆರಡು. ದಕ್ಷಿಣ ಉತ್ತರದ್ವಾರ=ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ಬಾಗಿಲುಗಳು, ಗುದ ಉಪಸ್ಥಗಳೆರಡು=ಗುದಲಿಂಗ ಇವೆರಡು ಪಶ್ಚಿಮ ಕದಗಳೆ ಎನಿಪವು= ಪಶ್ಚಿಮದ ಬಾಗಿಲು ಎನಿಸುವವು. ಷಟ್ಸರೋಜವೇ=ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಷಟ್ಪದಳ ಕಮಲವೇ, ಸದನ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಮನೆಯು. ಹೃದಯವೇ ಮಂಟಪಗಳು. ತ್ರಿಗುಣಗಳೆ=ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳೇ, ಕಲಶ=ಮಂಟಪದ ಕಲಶವೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ೧೯ನೆಯ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು ೨೩ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆವಿಗೂ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಮಧುಸೂದನನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಶರೀರವನ್ನೇ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಪಟ್ಟಣವೆಂದಮೇಲೆ ಅದರ ದ್ವಾರ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಬೇಕಾಯಿತು. ಅದಾವುವೆಂದರೆ:-

ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು ಮೂಗಿನ ರಂಧ್ರಗಳು ಬಾಯಿ ಇವು ಈ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದ ಬಾಗಿಲುಗಳು. ಬಲದ ಕಿವಿಯು ದಕ್ಷಿಣದ ಕದ. ಯಡದ ಕಿವಿಯು ಉತ್ತರ ಕದ. ಗುದ ಶಿಶ್ನಗಳೆರಡು ಪಶ್ಚಿಮದ ಬಾಗಿಲು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧ ೨೯ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮಾಣ. 'ನವದ್ವಾರಂ ದ್ವಿಹಸ್ತಾಂಘ್ರಿಂಪುರಂಮನುತ ಸಾದ್ವಿತಿ | ಅಕ್ಷಿಣೇ ನಾಸಿಕೇ ಆಸ್ಮಮಿತಿ ಪಂಚಪುರಸ್ಕೃತಾಃ || ದಕ್ಷಿಣಾದಕ್ಷಿಣಃ ಕರ್ಣಃ ಉತ್ತರಾಚೋತ್ತರಃ ಸ್ತ್ರೀತಃ || ಪಶ್ಚಿಮೇ ಇತ್ಯಧೌದ್ವಾರೌಗುದಶಿಶ್ನಾವಿಹೋದಿತೇ' ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯವೇ ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ತಮ್ಮ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಷಟ್ಪದಳ ಕಮಲವೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮನೆ. ಹೃದಯವೇ ಮಂಟಪ. ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳೇ ಕಲಶ.

**ಧಾತುಗಳು ಸಪ್ತಾವರಣವುಪ
ವೀಥಿಗಳು ನಾಡಿಗಳು ಮದಗಳು
ಯೂಥಪಗಳು ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯೇ ರಾಜಪಂಥಾನ ||
ಈತನುರುಹಗಳೆ ವನಂಗಳು
ಮಾತರಿಶ್ಚನು ಪಂಚರೂಪದಿ
ಪಾತಕಗಳೆಂಬರಿಗಳನ ಸಂಹರಿಸ ತಳವಾರ || ೨೦ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಧಾತುಗಳು=ರಕ್ತಮಾಂಸ ಮಜ್ಜಾದಿ ೭ ಧಾತುಗಳು, ಸಪ್ತಾವರಣವು=೭ ಪ್ರಾಕಾರಗಳು (ಏಳುಸುತ್ತಿನಕೋಟಿ) ನಾಡಿಗಳು ಉಪವೀಧಿಗಳು=ಅಡ್ಡಬೀದಿಗಳು, ಮದಗಳು=ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪುಟ್ಟುವ ಮದಗಳು, ಯೂಥಪಗಳು=ಮದಗಜಗಳು, ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯು=ದೇಹ ಮಧ್ಯಗತ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯು, ರಾಜಪಂಥಾನ=ರಾಜಮಾರ್ಗವು (ರಾಜಬೀದಿ) ಈತನುರುಹಗಳೆ=ರೋಮಗಳೆ ವನಂಗಳು, ಮಾತರಿಶ್ವನು=ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರು, ಪಂಚರೂಪದಿ=ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನನೆಂಬ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಪಾತಕಗಳೆಂಬ=ಪಾಪಗಳೆಂಬ ಅರಿಗಳನ=ಶತ್ರುಗಳನ್ನು, ಸಂಹರಿಪ=ಸಂಹರಿಸುವ, ತಳವಾರ=ತಳ-ವಾರನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ತ್ವಕ್, ಚರ್ಮ, ಮಾಂಸ, ರಕ್ತ, ಮೇದಸ್, ಮಜ್ಜಾ, ಅಸ್ಥಿಗಳೆಂಬ ೭ ಧಾತುಗಳೆ ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಏಳು ಪ್ರಾಕಾರಗಳು. ಇಳಾ ಪಿಂಗಳಾ ಮೊದಲಾದ ನಾಡಿಗಳು ಸಣ್ಣ ಬೀದಿಗಳು. ವಿದ್ಯಾ, ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹೊಂದುವ ಎಂಟು ಮದಗಳೇ ಮದಗಜಗಳು. ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿ ೬ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ತಳವಾರನು.

ಇನಶಶಾಂಕಾದಿಗಳೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ವನಿತೆಯರಸನ ದ್ವಾರಪಾಲಕ
ರೆನಿಸುತಿಹರು ಮನದವೃತ್ತಿಗಳೆ ಪದಾತಿಗಳು ||
ಅನುಭವಿಪ ವಿಷಯಂಗಳೆಪ
ಟ್ಟಣಕೆ ಬಪ್ಪಪಸಾರಗಳು ಜೀ
ವನು ಸುವರ್ತಕ ಕಪ್ಪಗಳ ಕೈಕೊಂಬ ಹರಿತಾನು || ೨೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಇನಶಶಾಂಕಾದಿಗಳೆ=ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಾದಿ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀವನಿತೆಯು= ಲಕ್ಷ್ಮೀಯೆಂಬ ಉತ್ತಮ ರಮಣಿಯು, ಅರಸನು=ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ದ್ವಾರಪಾಲಕರು, ಎನಿಸುತಿಹರು. ಮನದವೃತ್ತಿಗಳೆ=ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕೋರಿಕೆಗಳೆ, ಪದಾತಿಗಳು=ಕಾಲಾಳುಗಳು, ಅನುಭವಿಪ=ನಾವು ಅನುಭವಿಸುವ, ವಿಷಯಂಗಳೆ= ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳೆ, ಪಟ್ಟಣಕೆ=ಈ ಶರೀರವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ, ಬಪ್ಪ=ಬರುವ, ಪಸಾರಗಳು= ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಂಗಡಿಗಳು, ಜೀವನು, ಸುವರ್ತಕ=ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಿಯು ಕಪ್ಪಗಳೆ=ಕಪ್ಪಗಳನ್ನು, ಹರಿ=ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತಾನು, ಕೈ ಕೊಂಬ=ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಾದಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಿಗಳೆಂದರೆ ಕೋರಿಕೆಗಳೆ ಕಾಲಾಳುಗಳು. ನಾವು ಅನುಭವಿಸುವ ವಿಷಯಭೋಗಗಳೆ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬರುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಂಗಡಿಗಳು. ಜೀವನು ಮಾರುವ, ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವರ್ತಕನು. ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು.

ಉರುಪರಾಕ್ರಮನರಮನೆಗೆ ದಶ
ಕರಣಗಳು ಕನ್ನಡಿಯ ಸಾಲುಗ
ಳರವಿದೂರನ ಸದ್ವಿಹಾರಕೆ ಚಿತ್ತಮಂಟಪವು ||
ಮರಳಿಬಿಡುವ ಶ್ವಾಸಗಳು ಚಾ
ಮರವಿಲಾಸಿನಿಬುದ್ಧಿ ದಾಮೋ
ದರಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಗಳೆ ಸುಶಯಗಳು || ೨೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಉರುಪರಾಕ್ರಮನ=ಉರು=ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಪರಾಕ್ರಮನ=ಪರಾಕ್ರಮ ಶಾಲಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಅರಮನೆಗೆ=ನಮ್ಮ ಹೃತ್ಕಮಲವೆಂಬ ಅರಮನೆಗೆ, ದಶಕರಣಗಳು=ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫, ಅಂತು ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಕನ್ನಡಿಯ ಸಾಲುಗಳು, ಅರವಿದೂರನ=ದೋಷರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸದ್ವಿಹಾರಕೆ=ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ಚಿತ್ತ=ನಮ್ಮ ಚಿತ್ತವು, ಮಂಟಪವು, ಮರಳಿಬಿಡುವ=ಶ್ವಾಸಗಳು=ಮತ್ತು ಮತ್ತು ಬಿಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ವಾಸಗಳು, ಚಾಮರ=ಚಾಮರಗಳು, ಬುದ್ಧಿ=ಬುದ್ಧಿಯೇ, ವಿಲಾಸಿನಿ=ವೇಶ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯು, ಸುಶಯಗಳು=ನಾವು ಮಲಗುವುದೇ, ದಾಮೋದರನಿಗೆ, ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಬಹು ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅರಮನೆಯಂತಿರುವುದು ನಮ್ಮ ಹೃತ್ಕಮಲವು. ಇದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ೧೦ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕನ್ನಡಿಯ ಸಾಲುಗಳು. ದೋಷದೂರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಚಿತ್ತವೇ ಮಂಟಪವು. ಪುನಃ ಪುನಃ ನಾವುಬಿಡುವ ಶ್ವಾಸಗಳೇ ಚಾಮರಗಳು. ಬುದ್ಧಿಯು ವೇಶ್ಯೆಯು. ದಾಮೋದರನಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಗಳೆಂಬುವುದು ನಾವು ಮಲಗುವುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಮಾರಮಣನರಮನೆಗೆ ಸುಮಹಾ
ದ್ವಾರವೆನಿಸುವ ವದನಕೊಪ್ಪುವ
ತೋರಣ ಸ್ಮಶ್ರುಗಳು ಕೇಶಗಳೆ ಪತಾಕಿಗಳು ||
ಊರಿನಡೆವಂಘ್ರಿಗಳು ಜಂಘೆಗ
ಳೂರು ಮಧ್ಯೋದರ ಶಿರಗಳಾ
ಗಾರದುಪ್ಪರೆಗೆಗಳು ಕೋಶಗಳೈದು ಕೋಣೆಗಳು || ೨೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮಾರಮಣನ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ, ಅರಮನೆಗೆ=ಅರಮನೆಯಂತಿರುವ ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ, ಸುಮಹಾದ್ವಾರವೆನಿಸುವ=ದೊಡ್ಡ ಬಾಗಿಲೆನಿಸುವ, ವದನಕೆ=ಮುಖಕ್ಕೆ, ಒಪ್ಪುವ=ಶೋಭಿಸುವ, ಸ್ಮಶ್ರುಗಳು= ಮೀಶೆಗಳು, ತೋರಣ=ತೋರಣವು, ಕೇಶಗಳೆ=ತಲೆಕೂದಲುಗಳೆ, ಪತಾಕಿಗಳು=ಧ್ವಜಪಟಗಳು, ಊರಿನಡೆವ=ನೆಲಕ್ಕೆ ಊರಿನಡೆಯುವ ಅಂಘ್ರಿಗಳು=ಪಾದಗಳು, ಜಂಘೆಗಳು=ಮೊಣಕಾಲಿನ ಕೆಳಭಾಗಗಳು, ಊರು=ತೊಡೆಗಳು, ಮಧ್ಯ=ನಡುವು, ಉದರ= ಹೊಟ್ಟೆ, ಶಿರಗಳು=ತಲೆಗಳು, ಇವುಗಳೇ, ಆಗಾರದ=ಮನೆಯ ಉಪರಿಗೆಗಳು, ಕೋಶಗಳೈದು=ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಆನಂದಮಯವೆಂಬ ೫ ಕೋಶಗಳೆ, ಕೋಣೆಗಳು=ಕೊಠಡಿಗಳು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಪತಿಯ ಅರಮನೆಯೆಂಬ ಈ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಹಾದ್ವಾರದಂತಿರುವ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ಮೀಶೆಗಳೇ ತೋರಣವು. ಅಂದರೆ “ತೋರಣೋಸ್ತೀ ಬಹಿದ್ವಾರಂ” ಯೆಂಬ ಅಮರಕೋಶರೀತ್ಯಾ ಊರ ಹೊರಗಿನ ಬಾಗಲಿಗೆ ಹೆಸರು. ತಲೆಕೂದಲುಗಳೆ ಧ್ವಜಪಟಗಳು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಊರಿ ನಡೆಯುವ ಪಾದಗಳೂ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಮೊಣಕಾಲಿನ ಕೆಳಗಿನ ಖಂಡವೂ (ಜಂಘೆಗಳು) ತೊಡೆಗಳೂ, ಮಧ್ಯ ಅಂದರೆ, ಸೊಂಟ, ಉದರ, ಶಿರಸ್ಸು ಇವುಗಳೇ ಮನೆಯ ಉಪರಿಗೆಗಳು. ಅನ್ನ, ಪ್ರಾಣ, ಮನಸ್ಸು, ವಿಜ್ಞಾನ ಆನಂದಗಳೆಂಬ ೫ ಕೋಶಗಳೇ ೫ ಕೊಠಡಿಗಳು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅರಮನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವುದೊಂದು ಸಾಧನವು.

ಈ ಶರೀರವೆ ರಥಪತಾಕಸು
ವಾಸಗಳೆ ಪುಂಡ್ರಗಳು ಧ್ವಜ ಸಿಂ
ಹಾಸನವೇ ಚಿತ್ತಸುಬುದ್ಧಿಯೇ ಕಲಶ ಸನ್ನನವು ||
ಪಾಶಗುಣ ದಂಡತ್ರಯಗಳು ಶು
ಭಾಶುಭದ್ವಯ ಕರ್ಮಚಕ್ರ ಮ
ಹಾಸಮಾರ್ಥಾಶ್ವಗಳು ದಶಕರಣಂಗಳೆನಿಸುವವು || ೨೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶರೀರವೆ ರಥ, ಸುವಾಸಗಳೆ=ನಾವು ಧರಿಸಿರುವ ವಸ್ತ್ರಗಳೆ, ಪತಾಕ=ಧ್ವಜಪಟಗಳು. ಪುಂಡ್ರಗಳು=೧೨ ಗೋಪೀಚಂದನದ ನಾಮಗಳೇ ದ್ವಾದಶನಾಮಗಳು, ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳು. (ಮೇಲಿರುವ ಗರುಡ ಚಿಹ್ನೆ, ಅಂದರೆ ಗರುಡ ಧ್ವಜವೆಂದರ್ಥ.) ಸಿಂಹಾಸನ, ಚಿತ್ತಸುಬುದ್ಧಿಯೆ=ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೇ, ಕಲಶ=ರಥದ ಕಲಶವು, ಸನ್ನನವೆ=ಭಗವತ್ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಮನಸ್ಸೇ, ಪಾಶ=ಕುದುರೆಗಳ ಹಗ್ಗವು. (ಲಗಾಮುಗಳು) ಗುಣ=ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮಸ್ಸೆಂಬ ೩ ಗುಣಗಳು, ದಂಡತ್ರಯಗಳು=ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವ ಚಾಟಿಗಳು, ಶುಭಾಶುಭದ್ವಯಕರ್ಮ=ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳು, ಚಕ್ರ=(ಎರಡು) ಚಕ್ರಗಳು. ದಶಕರಣಂಗಳು= ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮಹಾಸಮಾರ್ಥಾಶ್ವಗಳು=ಬಹಳ ಸಮರ್ಥ ಉಳ್ಳ ಕುದುರೆಗಳು, ಎನಿಸುವವು=ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ಒಂದು ಮುಖ್ಯಸಾಧನವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನು ರಥವೆಂತಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ರಥಿಕನೆಂತಲೂ, ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ಒಂದು ಪ್ರಕಾರಸಾಧನವೆಂದು ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಗವತ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಕಂಧ ೨೯ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೧೮ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಮೊದಲು ‘ದೇಹೋರಥಸ್ವಿಂ ದ್ರಿಯಾಶ್ಚಃ ಸಂವತ್ಸರ ವಯೋಗತಿಃ | ಮನೋರಶ್ಮಿಬುಧ್ಧಿಸೂತೊಹ್ಯನ್ನೀಡೋ ದ್ವಂದ್ವ ಕೂಬರಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸ ರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಶರೀರವೇ ರಥವು. ನಾವು ಧರಿಸಿರುವ ವಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪತಾಕಗಳು. ದ್ವಾದಶನಾಮಗಳೇ ಗರುಡ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಧ್ವಜವು. ನಮ್ಮ ಚಿತ್ತವೇ ಕೂಡುವ ಸಿಂಹಾಸನವು. ಭಗವದ್ವಿಷಯಕಬುದ್ಧಿಯೇ ರಥದ ಮೇಲಿನ ಕಲಶವು. ಭಗವತ್ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿರುವ ಮನಸ್ಸೇ ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮಿನ ಹಗ್ಗಗಳು. ‘ಸನ್ನನವುಪಾಶ’ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಪಾಶವೆಂದರೆ ಹಗ್ಗವೆಂದರ್ಥ. ಲಗಾಮಿನ ಹಗ್ಗವೆಂದೇಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಮನೋರಶ್ಮಿಭಿಃ’ ಎಂದು

ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿನಿಂದಲೂ, ರಥಗಳಿಗೆ ಬರೇ ಹಗ್ಗಗಳು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳೇ ದಂಡಗಳು. ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೇ ಚಕ್ರಗಳು, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹತ್ತು, ಇವುಗಳೇ ಮಹಾ ಸಮರ್ಥವಾದ ಕುದುರೆಗಳು.

ಮಾತರಿಶ್ವನು ದೇಹರಥದೊಳು

ಸೂತನಾಗಿಹ ಸರ್ವಕಾಲದಿ

ಶ್ರೀತರುಣಿವಲ್ಲಭ ರಥಿಕನೆಂದರಿದು ನಿತ್ಯದಲಿ ||

ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲಿ ಪೋಷಿಸುವಾ

ತಾತಪಾದಿಗಳಿಂದಲವಿರತ

ಈತನುವಿನೊಳು ಮಮತೆಬಿಟ್ಟಹನವನೆ ಮಹಯೋಗಿ || ೨೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮಾತರಿಶ್ವನು=ವಾಯುದೇವರು, ದೇಹರಥದೊಳು=ಈ ದೇಹವೆಂಬ ರಥದೊಳಗೆ, ಸರ್ವಕಾಲದಿ= ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸೂತನು=ಸಾರಥಿಯು, ಆಗಿಹ= ಆಗಿರುವನು. ಶ್ರೀತರುಣಿವಲ್ಲಭ= ಶ್ರೀದೇವಿಯೆಂಬ ತರುಣಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ, ರಥಿಕನೆಂದರಿದು=ರಥಿಕನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ನಿತ್ಯದಲಿ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲಿ=ಭಕ್ತಿವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ, ವಾತಾತಪಾದಿಗಳಿಂದಲಿ= ಗಾಳಿಬೀಸಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ, ಅವಿರತ=ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ, ಪೋಷಿಸು=ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೋಷಣೆಮಾಡು, ಈತನುವಿನೊಳು=ಈ ದೇಹದೊಳಗೆ, ಮಮತೆ= ಅಭಿಮಾನವನ್ನು, ಬಿಟ್ಟಹನು=ಬಿಟ್ಟಿರುವನು, (ಯಾವ ಪುರುಷನೋ) ಅವನೆ, ಮಹಾಯೋಗಿ= ಮಹಾಯೋಗಿಯೆನಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ದೇಹವೆಂಬ ರಥದಲ್ಲಿ ಸಾರಥ್ಯಮಾಡುವವರು ವಾಯು ದೇವರು. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ “ಮನೋರಶ್ಮಿಬುದ್ಧಿಸೂತೋ” “ಬುದ್ಧಿಂತು ಸಾರಥಿಯವಿಧಿ” ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾರಥಿಯಂತೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು “ಮೂಲವಾಯು ರಕ್ಷಸಂಜ್ಞಶ್ಚೇ ದ್ವೇಷಪುಣ್ಯದುಷ್ಕೃತೆ” ಯೆಂಬ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಯೋಗವಾಕ್ಯದಿಂದ ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ದೂರಿಸುವ ಅಚ್ಚುಮರವೇ ವಾಯುದೇವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ದಾಸರಾಯರು ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಸಾರಥಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬಂತೆಂದರೆ, ಹಾಗಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾರಥಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಬರೇಬುದ್ಧಿಯ ಪರವಲ್ಲ. ಅಭಿಮಾನ ದೇವತಾಪರವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಭಿಮಾನಿ ಉಮಾ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದವರಾದರೆ ಹೊರತು ವಾಯುದೇವರಲ್ಲ ಎಂಬುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತ, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ೪ ಪ್ರಕಾರ ಭೇದಗಳುಂಟು. ಚಂಚಲ ಹುಟ್ಟುವುದು ಮನಸ್ಸು. ನಾನು ನನ್ನದು ಯೆಂಬುವುದು ಅಹಂಕಾರ, ಇದು ಇಂತಹದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ಬುದ್ಧಿ, ಕೇವಲ ಭಗವಂತನಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಚಿತ್ತವೆನಿಸುವುದು. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸುಬುದ್ಧಿ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಯೆಂಬೆರಡು ವಿಧಗಳುಂಟು. ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು ಸುಬುದ್ಧಿ. ಪಾಪಕರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ. ಇವೆರಡಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಭಗವತ್ತರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಚಿತ್ತವು. ಹೀಗೆ ಚಿತ್ತಕ್ಕೂ ಬುದ್ಧಿಗೂ ಕಿಂಚಿದ್ಭೇದವಿದ್ದರೂ ಕುರುಪಾಂಡವ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಇರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಕೌರವರೂ ಪಾಂಡವರೂ ಒಂದೇ ಕುರುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದರಿಂದ ಕೌರವ ಶಬ್ದ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ರೋಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದಾಗಿರುವುದು. ಆದರೂ ಕೌರವಶಬ್ದ ದುರ್ರೋಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಂತಿತು, ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಮಹಿಮೆ ಇದ್ದರೂ ಕೌರವಶಬ್ದ ಅವರಿಗಿರದೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಾಂಡವ ಶಬ್ದ ಮಾತ್ರ ಕೌರವರಿಗಿಲ್ಲ. ಪಾಂಡುರಾಜನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಪಾಂಡವ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದು. ಈ ಹೆಸರು ದುರ್ರೋಧನಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಾರದು. ಅದರಂತೆ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಭೇದವೇ ಚಿತ್ತವಾದರೂ ಕೇವಲ ಭಗವತ್ತರವಾದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಚಿತ್ತತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಚಿತ್ತಶಬ್ದವು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಹೆಸರು ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರು. ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಭಗವತ್ತರ ಮಾಡಿದರೆ ಚಿತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಸುಬುದ್ಧಿಯೆನ್ನಬಹುದು. ಇಂತಹ ಭಗವತ್ತರವಾದ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಭೇದವಾದ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ವಾಯುದೇವರೇ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಶಬ್ದವು ಚಿತ್ತಪರ, ಚಿತ್ತಶಬ್ದವು, ಅಭಿಮಾನಿಪರ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಚಿತ್ತಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ವಾಯು ದೇವರೇ ಸಾರಥಿಯೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಭಾಗವತಾದಿಗಳ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಏಕವಾಕ್ಯತಾ ಬಂದಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಕ್ಷವನ್ನೇ ವಾಯುದೇವರೆಂದು ಹೇಳಿದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗದ ವಾಕ್ಯದ ರೀತ್ಯಾ ಅಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಾರಥಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಯು ದೇವರೇ ಉಭಯಾಧಿ ಪತಿಗಳಾಗಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಈ ದೇಹ ರಥದಲ್ಲಿ ಕೂತಿರುವ ರಥಿಕನೆಂದು ತಿಳಿದು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನು ಪೋಷಿಸು. ಆದರೆ ದೇಹವು ನನ್ನದು ಯೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಮಾತ್ರ ಶರೀರ ಪೋಷಣೆಮಾಡಬೇಡವೆಂದರ್ಥ. ಈ ಶರೀರವು ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೂಡುವ ರಥ. ಆದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ತೊಳೆಯುವೆನು, ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುವೆನು ರಥವು ಕೆಡದೆ ಇರುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುವೆನು ಯೆಂದುಭಾವಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೋಷಿಸು. ನನಗೆ ಬಿಸಿಲು, ನನಗೆ ಗಾಳಿ, ತಡೆಯಲಾರೆನೆಂದು ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಶರೀರಾಭಿಮಾನವನ್ನು

ಮಾಡದೆ ಭಗವತ್ತೀತಿಗೋಸ್ಕರ ಶರೀರಪೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಗಾಳಿ ಬಿಸಲುಗಳನ್ನು ಸಹನಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಾನು ನನ್ನದೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರುವನು ಯಾವನೋ ಅವನೇ ಮಹಾಯೋಗಿ.

ಭವವೆನಿಪ ವನಧಿಯೊಳು ಕರ್ಮ
ಪ್ರವಹದೊಳು ಸಂಚರಿಸುತಿಹ ದೇ
ಹವ ಸುನಾವೆಯಮಾಡಿ ತಮ್ಮವರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ||
ದಿವಸ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಲಕುಮೀ
ಧವನು ಕ್ರೀಡಿಪನೆಂದು ಚಿಂತಿಸೆ
ಪವನನೈಯಭವಾಬ್ಧಿ ದಾಟಿಸಿ ಪರಮಸುಖವೀವ || ೨೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಭವವೆನಿಪ=ಸಂಸಾರವೆಂಬ, ವನಧಿಯೊಳು=ಸಮುದ್ರದೊಳಗೂ ಮತ್ತು, ಕರ್ಮ=ಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ, ಪ್ರವಹದೊಳು=ನದಿಯೊಳಗೂ, ಸಂಚರಿಸುತಿಹ= ಜನನ ಮರಣರೂಪವಾಗಿ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ, ದೇಹವೆ=ದೇಹವನ್ನೇ, ಸುನಾವೆಯ= ಉತ್ತಮವಾದ ತೆಪ್ಪವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ತಮ್ಮವರಿಂದಲಿ=ತಮ್ಮ ಭಕ್ತರಾದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ದಿವಸ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ=ಪ್ರತಿ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ, ಲಕುಮೀಧವನು= ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಕ್ರೀಡಿಪನೆಂದು=ಆಟವಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಲು, ಪವನನೈಯ=ವಾಯುದೇವರ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಭವಾಬ್ಧಿ=ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರದಿಂದ, ದಾಟಿಸಿ=ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾರುಮಾಡಿ, ಸುಖವೀವ=ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ಭಗವತ್ಪೂಜಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಾದಿ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ನದೀಪ್ರವಾಹ ಮೂಲಕದಿಂದ ಬಂದು ಸೇರಿ ಜನನ ಮರಣ ರೂಪವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತೆಪ್ಪವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನವರಾದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ತೆಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಆಟವಾಡುತ್ತಿರುವನು, ಎಂದು ನಾವು ಈ ದೇಹವನ್ನು ದೇವರ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ನಮ್ಮದೆಂದು ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಪ್ರಾಣಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದಿಂದ ದಾಟಿಸಿ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಆಪಣಾಲಯಗತಪದಾರ್ಥವು
ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಗಳಿಂದ್ರಿಯಗಳಲಿ
ದೀಪಪಾವಕರೊಳಿಡುವ ತೈಲಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳ ||
ಆಪರಮಗವದಾನವೆಂದು ಪ
ದೇಪದೇ ಮರಿಯದಲೆ ಸ್ಮರಿಸುತ
ಭೂಪನಂದದಿ ಸಂಚರಿಸು ನಿರ್ಭಯದಿ ಸರ್ವತ್ರ || ೨೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಆಪಣಾಲಯಗತ=ಆಪಣ=ಅಂಗಡಿ ಒಳಗೂ, ಆಲಯ=ಮನೆಯೊಳಗೂ, ಗತ=ಇರುವ, ಪದಾರ್ಥ=ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲಿ=ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಇಡುವ ಬೆಂಡೋಲೆ ಕಡಗ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು, ದೀಪ ಪಾವಕರೊಳು=ದೀಪ, ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ, ಇಡುವ ತೈಲಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳ=ಹಾಕುವ ಎಣ್ಣೆ ಸೌದೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು, ಆ ಪರಮಗೆ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಅವದಾನವೆಂದು=ಆಹುತಿಯೆಂದು ಪದೇಪದೇ=ಅಡಿಗಡಗೂ, ಮರಿಯದಲೆ ಸ್ಮರಿಸುತ, ಭೂಪನಂದದಿ=ಅರಸಿನಂತೆ, ನಿರ್ಭಯದಿ=ಭಯರಹಿತನಾಗಿ, ಸರ್ವತ್ರ= ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರ್ದ್ವೈಜ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲವೂ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೆ ತಾವು ಉಣ್ಣುವುದು ಉಡುವುದು ತೊಡುವುದು ಎಲ್ಲವೂ ಭಗವತ್ತೇವೆಯೇ ಆಗುವುದು. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಾಧನೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ 'ಆಮಯೋಽಯಂಚ ಭೂತಾನಾಂಜಾಯತೇಯೇನಸುವ್ರತ| ತದೇವಹ್ಯಾಮಯದ್ರವ್ಯಂ ತತ್ಪುನಾತಿಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ಏವಂನೃಣಾಂಕ್ರಿಯಾಯೋಗಃ ಸರ್ವೇ ಸಂಸೃತಿ ಹೇತವಃ| ತ ಯೇವಾತ್ಮವಿನಾಶಾಯ ಕಲ್ಪಂತೇ ಕಲ್ಪಿತಾಃಪರೆ'

ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವೋ ಅಂದರೆ ಪಾಷಾಣ ವತ್ಸನಾಭಿ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು. ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಶುದ್ಧಮಾಡಿ ವೈದ್ಯರು ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲು ರೋಗವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು. ಅದರಂತೆ ನಾವು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ ಅಲಂಕಾರ ಭೋಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಆತ್ಮ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವವು. ಅವುಗಳನ್ನೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ತೊಳೆಯುತ್ತೇನೆ, ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತೇನೆ, ಪೋಷಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜಾತ್ವೇನ ಭಾವಿಸಿದರೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಅಂಗಡಿಯೊಳಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪುರುಷರು ಇಡುವ, ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳು, ದೀಪಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಎಣ್ಣೆ, ಬೆಂಕಿಗೆ ಹಾಕುವ ಸೌದೆ ಇವೆಲ್ಲವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜಾತ್ಮಕ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಆಹುತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕ್ಷಣವಾದರು ಮರಿಯದೆ ಸರ್ವದಾ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಮಹಾರಾಜನು ಹೇಗೆ ಯಾರಿಗೂ ಹೆದರದೆ ನಿರ್ಭೀತನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವನೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಕ್ಷುದ್ರದೈವಗಳಿಗಾಗಲಿ ಕ್ಷುದ್ರ ಜನರಿಗಾಗಲಿ ಹೆದರದೆ ನಿರ್ಭೀತನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸು.

ವಾರಿಜಭವಾಂಡವೆ ಸುಮಂಟಪ
ಮೇರುಗಿರಿ ಸಿಂಹಾಸನವು ಭಾ
ಗೀರಥಿಯೆಮಜ್ಜನವು ದಿಗ್ವಸ್ತುಗಳು ನುಡಿಮಂತ್ರ ||
ಭೂರುಹಜ ಫಲಪುಷ್ಪಗಂಧ ಸ
ಮೀರ ಶಶಿರವಿದೀಪಭೂಷಣ
ತಾರಕಗಳೆಂದರ್ಪಿಸಲು ಕೈಕೊಂಡುಮನ್ನಿಸುವ || ೨೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವಾರಿಜಭವಾಂಡವೆ=ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ, ಸುಮಂಟಪ=ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಂಟಪವು, ಮೇರುಗಿರಿ= ಮೇರುಪರ್ವತವೇ ಸಿಂಹಾಸನವು, ಭಾಗೀರಥಿ=ಗಂಗೋದಕವೆ, ಮಜ್ಜನ=ಅಭಿಷೇಕವು. ದಿಗ್ವಸ್ತುಗಳು=ದಿಕ್ಕುಗಳೆ ವಸ್ತುಗಳು, ನುಡಿ=ಮಾತುಗಳೆ ಮಂತ್ರ, ಭೂರುಹಜ=ತಾವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮರಗಳಲ್ಲಿನ ಹೂವು ಹಣ್ಣುಗಳೆ ಫಲಪುಷ್ಪಗಳು. ಸಮೀರ=ಗಾಳಿಯೆ, ಗಂಧ=ಸುಗಂಧವು, ಶಶಿರವಿ=ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರೇ ದೀಪಗಳು, ತಾರಕಗಳೆ= ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ, ಭೂಷಣ=ಆಭರಣಗಳು, ಎಂದರ್ಪಿಸಲು=ಎಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಲು, ಕೈಕೊಂಡು=ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಮನ್ನಿಸುವ= ನಮ್ಮ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ನಮ್ಮ ಕಂಗಳಿಗೆ ಕಾಣುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದೇ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಮಂಟಪವು. ಮೇರುಪರ್ವತವೇ ಸಿಂಹಾಸನವು. ಭಾಗೀರಥಿಯೇ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಉದಕವು. ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ವಸ್ತುಗಳು. ಮಾತುಗಳೇ ಮಂತ್ರಗಳು. ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಪುಷ್ಪ ಫಲಗಳೇ ದೇವರಿಗೆ ಫಲಪುಷ್ಪಗಳು. ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯೇ ಸುಗಂಧವು. ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರೇ ದೀಪಗಳು. ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಆಭರಣಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮಾನಸ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸುವನು.

ಭೂಸುರರೊಳಿಪ್ಪಬ್ಬಭವನೊಳು
ವಾಸುದೇವನು ವಾಯು ಖಗಪ ಸ
ದಾಶಿವಹಿಪೇಂದ್ರನು ವಿವಸ್ವನ್ನಾಮಕ ಸೂರ್ಯ ||
ಭೇಶಕಾಮಮರಾಸ್ಯವರುಣಾ
ದೀಸುರರು ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಿಪ್ಪರು
ವಾಸವಾಗಿಹ ಸಂಕರುಷಣನ ನೋಡಿಮೋದಿಪರು || ೨೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಭೂಸುರರೊಳಿಪ್ಪ=ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಳಗಿರುವ, ಅಬ್ಬಭವನೊಳು=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೊಳಗೆ, ವಾಸುದೇವನು= ವಾಸುದೇವ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ವಾಯು=ವಾಯು ದೇವರು, ಖಗಪ=ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗರುಡನು, ಸದಾಶಿವ=ರುದ್ರದೇವರು, ಅಹಿಪ= ಶೇಷದೇವರು, ಇಂದ್ರನು, ವಿವಸ್ವನ್ನಾಮಕ ಸೂರ್ಯ=ವಿವಸ್ವನ್ನಾಮಕನಾದ ಸೂರ್ಯನು, ಭೇಶ=ನಕ್ಷತ್ರಪತಿಯಾದ ಚಂದ್ರನು, ಕಾಮ=ಮನ್ಮಥನು,

ಅಮರಾಸ್ಯ=ಅಗ್ನಿಯು, ವರುಣಾದಿ=ವರುಣನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಿಪ್ಪರು, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತ್ಯಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವರು, ಇವರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ವಾಸವಾಗಿಹ=ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಸಂಕರುಷಣನ=ಸಂಕರ್ಮಣ ನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ನೋಡಿ, ಮೋದಿಪರು=ಸಂತೋಷ ಪಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಗಗಳಿಗಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ತಜ್ಞಾತಿನಿಯಾಮಕನಾದ ವಾಸುದೇವ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಭೂಸುರರೊಳಿಪ್ಪ ಎಂಬ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು ೩೨ನೆಯ ಪದ್ಯದವರಿವಿಗೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜಾತಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು. ಇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿರುವನು. ಅವನಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ವಾಯುದೇವರು, ಗರುಡ, ರುದ್ರ, ಶೇಷ, ಇಂದ್ರ, ವಿವಸ್ವಾನೆಂಬ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಮನ್ಮಥ, ಅಗ್ನಿವರುಣಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತ್ಯಭಿಮಾನಿಗಳು, ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿರುವವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಮಣರೂಪಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಮೀನಕೇತನ ತನಯಪ್ರಾಣೋ
ಪಾನವ್ಯಾನೋದಾನಮುಖ್ಯೇ
ಕೋನಪಂಚಾಶನ್ಮರುದ್ಗಣ ರುದ್ರವಸುಗಣರು ||
ಮೇನಕಾತ್ಮಜಿ ಕುವರವಿಶ್ವಕ್
ಸೇನಧನಪಾದ್ಯನಿಮಿಷರನುಸ
ದಾನುರಾಗದಿ ಧೇನಿಪುದು ವೈಶ್ಯರೊಳುಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ || ೩೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮೀನಕೇತನ=ಮನ್ಮಥನ, ತನಯ=ಮಗನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು, ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನಮುಖ್ಯೇ= ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ ಮೊದಲಾದ, ಏಕೋನಪಂಚಾಶತ್ ಮರುದ್ಗಣ=೪೯ ಮರುದ್ಗಣಗಳು, ರುದ್ರವಸುಗಣರು=ರುದ್ರಗಣ, ವಸುಗಣರು, ಮೇನಕಾತ್ಮಜಿ ಕುವರ=ಮೇನಕಾತ್ಮಜಿ=ಪಾರ್ವತಿಯ, ಕುವರ=ಮಗನಾದ ಗಣಪತಿ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ಧನಪಾದಿ=ಕುಬೇರಾದಿ, ಅನಿಮಿಷರನು=ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ವೈಶ್ಯರೊಳು=ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಅಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನಾಗಿ, ವೈಶ್ಯರೊಳಿಗೆ ಇರುವವರನ್ನಾಗಿಯೂ, ಅವರುಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ= ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ವಾಸಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅನುರಾಗದಿ=ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಧೇನಿಪುದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮನ್ಮಥನ ಅವತಾರನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗ ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ ಮೊದಲಾದ ೪೯ ಮರುತ್ನುಗಳು, ೧೧ ರುದ್ರರು, ಪಾರ್ವತೀ ಕುಮಾರನಾದ ವಿಷ್ವೇಶ್ವರ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ, ಕುಬೇರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ವೈಶ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು ವೈಶ್ಯರಲ್ಲಿರುವವರು. ಈ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಭಜಿಸಬೇಕು.

ಇರುತಿಹರು ನಾಸತ್ಯದಸ್ತರು
ನಿರಯತಿಯು ಯಮಧರ್ಮಯಮಕಿಂ
ಕರಮೇದಿನಿ ಕಾಲಮೃತ್ಯುಶನೈಶ್ಚರಾದಿಗಳು ||
ಕರೆಸಿಕೊಂಬರು ಶೂದ್ರರೆಂದನ
ವರತಶೂದ್ರರೊಳಿಪ್ಪ ಇವರೊಳ
ಗರವಿದೂರನಿರುದ್ಧನಿಹನೆಂದರಿತು ಮನ್ನಿಪುದು || ೩೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ನಾಸತ್ಯದಸ್ತರು=ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ನಿರಯತಿಯು=ದಿಕ್ಪಾಲಕನಾದ ನಿರಯತಿ, ಯಮಧರ್ಮ, ಯಮಕಿಂಕರರು, ಮೇದಿನೀ=ಭೂಮಿ, ಕಾಲಮೃತ್ಯು, ಶನೈಶ್ಚರಾದಿಗಳು, ಶೂದ್ರರೊಳು=ಶೂದ್ರರೊಳಿಗೆ, ಇರುತಿಹರು, ಇವರೊಳಿಗೆ=ಈ ದೇವತೆಗಳೊಳಿಗೆ, ಅರವಿದೂರ=ದೂಷದೂರನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು, ಇರುವನೆಂದು, ಮನ್ನಿಪುದು=ಬಹುಮಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನಾಸತ್ಯದಸ್ತರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಶನೈಶ್ಚರಾದಿಗಳು, ಯಮಧರ್ಮ, ಯಮದೂತರು, ಭೂಮಿ, ಕಾಲಮೃತ್ಯು, ನಿರಯತಿ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರರೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಶೂದ್ರಜಾತಿಗಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಶೂದ್ರರಲ್ಲಿರುತ್ತಿರುವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ದೋಷದೂರನಾದ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನೆಂದು ಆದರದಿಂದ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ವೀತಭಯ ನಾರಾಯಣ ಚತುಷ್
ಪಾತುತಾನಂದೆನಿಸಿ ತತ್ತ
ಜ್ಞಾತಿಧರ್ಮಸುಕರ್ಮಗಳ ತಾಮಾಡಿಮಾಡಿಸುವ ||
ಚೇತನರ ಒಳಹೊರಗೆ ಓತ
ಪ್ರೋತನಾಗಿದ್ದೆಲ್ಲರಿಗೆ ಸಂ
ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಾದಿಗಳ ಕೊಡುತಿಹನು || ೩೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವೀತಭಯ=ಭಯರಹಿತನಾದ ನಾರಾಯಣ ಮೂರ್ತಿಯು, ಚತುಷ್ಪಾತ್=ನಾಲ್ಕುಪಾದಗಳಂತೆ ಇರುವ ೪ ಜಾತಿಯವನು ತಾನೆಂದು ಎನಿಸಿ, ತತ್ತಜ್ಞಾತಿ ಧರ್ಮಸುಕರ್ಮಗಳ=ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿ ಜಾತಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಜಾತಿಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸುವ, ಚೇತನರೊಳಗೆ, ಓತಪ್ರೋತನಾಗಿ= ಅಡ್ಡವಾಗಿಯೂ, ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ನೆಯಿದಂತೆ ಇದ್ದು, ಎಲ್ಲರಿಗೆ=ಯಲ್ಲಾಜಾತಿಯವರಿಗೂ, ಸಂಪ್ರೀತಿಯಲಿ=ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಗಳ=ಧರ್ಮಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತಿಹನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಭಯಾದಿ ದೋಷರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಮೂರ್ತಿಯು, ಚತುಷ್ಪಾದಗಳಂತಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಜಾತಿಯರಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಾದಿ ೪ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದು ಆಯಾಜಾತಿಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ತಾನು ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವಸ್ತುವಲ್ಲಿ ಧಾರಗಳು ಅಡಗಿದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಧರ್ಮಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು. ೨೯ನೆಯ ಭೂಸುರರೊಳಗೆ ಎಂಬ ಪದ್ಯ ಮೊದಲು, ೩೨ ನೆಯ ಪದ್ಯದವರಿವಿಗೂ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಾದಿ ವರ್ಣದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ ೩೫ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೪ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಮೊದಲು “ಜಾತಿಭೇದಸ್ತು ದೇವೇಷು ಈಶ್ವರೇ ಜ್ಞಾನಿಬಂಧನಃ| ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಣ ಪತಿಬ್ರಹ್ಮಾಣಾರದೋದೇವ ಲೋಕಸಿತಃ|| ೪|| ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಭೃಗುರ್ದ್ವಿವರೀಚ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಸನಾದಯಃ| ಋಷಯಃ ಪಿತರಃಸರ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮವರಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ|| ೫|| ಕ್ಷತ್ರವರ್ಣ ಪತಿರ್ವಾಯುಃ ಪ್ರಾಣಃಸೂತ್ರಂಯುಕಿರಿತಃ|| ರುದ್ರಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಯಶೋದೇವಾಃ ಕ್ಷತ್ರವರಾಃಉದೀರಿತಾಃ| ಅಶ್ವಿನೋಧನದೋವಿಶ್ವಕರ್ಮವಿದ್ಯಾಧರಾದಯಃ|| ವೈಶ್ಯವರ್ಣಪತಿಂತೇಷಾಂ ಧನದಂವ್ಯದಧಾರಿಃ|| ೬|| ಏವಮೇವಯಮೋದೇವೋ ಧರ್ಮಕಾಲಇತಿವಿದ್ಧಿಧಾ|| ಧರ್ಮೋವಿಪ್ರಃ ಕಾಲಶೂದ್ರವರಾಃಕ್ಷೋಧದೂತಕಾಃ| ಯಕ್ಷಾಶ್ಚಗುಹ್ಯಕಾಶ್ಚಾಪಿ ಶೂದ್ರವರಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ’ || ಇತ್ಯಾದಿ... ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಾಯಶಃ ಈ ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುವುದು. ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರ ಭಯದಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ನಿಧನಧನದ ವಿಧಾತವಿಗತಾ
ಭ್ಯಾದಿಕಸಮಸಮವರ್ತಿಸಾಮಗ
ತ್ರಿದಶಗಣ ಸಂಪೂಜ್ಯತ್ರಿಕುಬ್ಧಾಮ ಶುಭನಾಮ ||
ಮಧುಮಥನ ಭೃಗುರಾಮಘೋಟಕ
ವದನಸರ್ವಪದಾರ್ಥದೊಳು ತುದಿ
ಮೊದಲುತುಂಬಿಹನೆಂದುಚಿಂತಿಸು ಬಿಂಬರೂಪದಲಿ || ೩೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ನಿಧನ=ಪ್ರಳಯಕಾರಕನಾದುದರಿಂದ ನಿಧನನಾಮಕನು, ಧನದ= ಐಶ್ವರ್ಯ ಪ್ರದನಾದುದರಿಂದ ಧನದ ನಾಮಕನು, ವಿಧಾತ=ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು, ವಿಗತಾಭ್ಯಾದಿಕಸಮ=ವಿಗತ=ಹೋಗಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಭ್ಯಾದಿಕ=ಉತ್ತಮ ಮತ್ತು ಸಮವುಳ್ಳವನು, ಅಂದರೆ, ತನಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರಾಗಲಿ ಸಮರಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದವನು. ಸಮವರ್ತಿ= ಯಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವನು, ಸಾಮಗ= ಸಾಮವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು, ತ್ರಿದಶಗಣಸಂಪೂಜ್ಯ= ದೇವತಾಗಣದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜ್ಯನಾಗುವವನು, ತ್ರಿಕುಬ್ಧಾಮ=ಶ್ಲೇಷದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಯುಳ್ಳವನು, ಮಧುಮಥನ=ಮಧು ಎಂಬ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು, ಭೃಗುರಾಮ= ಪರಶುರಾಮನು, ಘೋಟಕವದನ=ಹಯಗ್ರೀವನು, ಇಂತಹ, ಶುಭನಾಮ=ಮಂಗಳಕರವಾದ ನಾಮವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಸರ್ವಪದಾರ್ಥದೊಳು=ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗೂ, ತುದಿಮೊದಲು=ಆದ್ಯಂತವಾಗಿ, ತುಂಬಿಹನೆಂದು=ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದು, ಬಿಂಬರೂಪದಲಿ=ನಿನ್ನ ಬಿಂಬರೂಪದಲ್ಲಿ, ಚಿಂತಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ವದೇಹಗತ ಬಿಂಬರೂಪದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಧನನಾಮಕನಾಗಿ ಪ್ರಳಯವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ, ಯಲ್ಲರಿಗೂ ಐಶ್ವರ್ಯಪ್ರದನಾದುದರಿಂದ ಧನದನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿರುವನೋ, ಯಾವನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೋ, ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರಾಗಲಿ, ಉತ್ತಮರಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೋ, ಯಾವನು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವನೋ, ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ, ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲ. ಅವರವರು

ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅವರವರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಸಮವರ್ತಿಯೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥ. ಸಾಮಗಾನಪ್ರಿಯನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತಾಗಣ ಪೂಜ್ಯನು, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಯುಳ್ಳವನು, ಇಂತಹಾ ಮಂಗಳನಾಮವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಮಧುಸೂದನ, ಪರಶುರಾಮ, ಹಯಗ್ರೀವ ಎಂಬ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಂದ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಗಳ ತುದಿಮೊದಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕಾಲು ಮೊದಲು ತಲೆಯವರೆವಿಗೂ ಅಥವಾ ತುದಿಮೊದಲು ಕೆಳಗಿನವರೆವಿಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಅಂತಹಾ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಅದೇ ರೂಪದಿಂದ ನನ್ನ ಬಿಂಬರೂಪನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಕನ್ನಡಿಯ ಕೈವಿಡಿದು ನೋಡಲು
ತನ್ನಿರವು ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯದಿ
ಕಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪುವ ತೆರದಲನಿರುದ್ಧನಿಗೆ ಈ ಜಗವು ||
ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವೆ ತೋರುತಿಪ್ಪದು
ಜನ್ಮವಾದುದರಿಂದೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ
ಬನ್ನಮಯತಾನಂದರಿತು ಪೂಜಿಸಲು ಕೈಗೊಂಬ || ೩೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕನ್ನಡಿಯ ಕೈವಿಡಿದು=ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ನೋಡಲು, ತನ್ನಿರವು=ತನ್ನ ಇರುವಿಕೆಯು, ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯದಿ=ಯಡಬಲ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ, ಕಣ್ಣಿಗೆ, ಒಪ್ಪುವ=ಕಾಣುವತೆರದಲಿ, ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ, ಈ ಜಗವು=ಈ ಜಗತ್ತು, ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವೆ=ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ, ತೋರುತಿಪ್ಪದು=ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು, ಜನ್ಮವಾದುದರಿಂದ= ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದರಿಂದ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬ=ತಾನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬನು, ಅನ್ನಮಯ=ಅನ್ನಮಯನು, ಯೆಂದರಿತು= ಎಂದು ತಿಳಿದು, ಪೂಜಿಸಲು, ಕೈಕೊಂಬ=ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಜಗತ್ತು ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಪ್ತೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ಅಭೇದ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:- ದೇಹವೇ ರಥವು, ಪರಮಾತ್ಮನೇ ರಥಿಕನು. ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಜೀವನಿಲ್ಲವೋ ಏನೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯಬಂದೀತೆಂದು ಶಂಕಿಸಿ, 'ಕನ್ನಡಿಯ ಕೈವಿಡಿದು' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಮುಖದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನು ನೋಡಿದರೆ, ಯಡಬಲವಾಗಿಯೂ, ಬಲಯೆಡವಾಗಿಯೂ, ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತೆಯೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವುವು. ಇದರಿಂದ ಬಿಂಬರೂಪಿಗಳಾದ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ, ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಿಗೂ ಹೇಗೆ ಭೇದಗಳೋ ಹಾಗೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪಿಗಳಾದ ಜೀವರಿಗೂ ಭೇದ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಅನಿರುದ್ಧದೇವರಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿದುದರಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಅನ್ನಮಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಳಗಿದ್ದು ಅನ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಜೀವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಅನ್ನಮಯನೆಂದು ತಿಳಿದು "ಬಿಂಬೋಸಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬೋಸ್ಮಿ" "ನೀನು ಬಿಂಬನು; ನಾನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬನು" ಎಂದು ತಿಳಿದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ಬಿಂಬರೆನಿಪರು ಸ್ವೋತ್ತಮರು ಪ್ರತಿ
ಬಿಂಬರೆನಿಪರು ಸ್ವಾವರರು ಪ್ರತಿ
ಬಿಂಬ ಬಿಂಬಗಳೊಳಗೆ ಕೇವಲಬಿಂಬ ಹರಿಯಂದೂ ||
ಸಂಭ್ರಮದಿ ಪಾಡುತಲಿ ನೋಡುತ
ಉಂಬುಡುವದಿಡುವದು ಕೊಡುವುದೆ
ಉಂಬುಜಾಂಬಕನಂಘ್ರಿಪೂಜೆಗಳೆಂದು ನಲಿದಾಡು || ೩೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಸ್ವೋತ್ತಮರು=ತನಗಿಂತಲು ಉತ್ತಮರು, ಬಿಂಬರೆನಿಪರು=ಬಿಂಬರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು, ಸ್ವಾವರರು=ತನ್ನಿಗಿಂತಲೂ ಕಮ್ಮಿಯಾದ ಗುಣ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳುಳ್ಳವರನ್ನು, ಪ್ರತಿಬಿಂಬ=ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಬಿಂಬರೊಳಗೆ=ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಜೀವರುಬಿಂಬ ಜೀವರೊಳಗೆ, ಕೇವಲಬಿಂಬ=ಬಿಂಬರೂಪಿಯು, ಹರಿಯೆಂದು=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೆ ಎಂದು, ಸಂಭ್ರಮದಿ=ಸಂತೋಷದಿಂದ, ಪಾಡುತಲಿ=ಗಾನಮಾಡುತ್ತಲೂ, ನೋಡುತ= ನೋಡುತ್ತಲೂ, ಉಂಬುಡುವದು=ಭೋಜನಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಉಡುವುದು, ಇಡುವುದು= ಆಭರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು, ಕೊಡುವುದು=ಪರರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡುವುದು, ಎಲ್ಲ=ಇವೆಲ್ಲಾ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಅಂಬುಜಾಂಬಕನ=ಕಮಲನೇತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಅಂಘ್ರಿಪೂಜೆಗಳೆಂದು=ಪಾದಪೂಜೆಗಳೆಂದು, ನಲಿದಾಡು=ಕುಣಿದಾಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಬಿಂಬ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂಬುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಅಧ್ಯಾಯ ೧ 'ಆಭಾಸ ಕೋಸ್ಯಪವನಃ ಪವನಸ್ಯ ರುದ್ರಃ ಶೇಷಾತ್ಮಕೋ ಗರುಡ ಏವಚ ಶಕ್ತಕಾಮೌ|| ವೀಂದ್ರೇಶಯೋಸ್ತದಪರೇತ್ವನಯೋಶ್ಚತೇಷಾಮೃಷ್ಯಾದಯಃಕ್ರಮಶಲೂನಗುಣಾಃ ಶತಾಂಶಾತ್' ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬರು ವಾಯುದೇವರು. ವಾಯುದೇವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಭೂತರು ರುದ್ರದೇವರು. ಆ ರುದ್ರದೇವರೇ ಶೇಷಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವವರು. ಗರುಡನೂ ಸಹ ವಾಯು ದೇವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನು. ಗರುಡ ಶೇಷಾದಿಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರು ಇಂದ್ರ ಮನ್ಮಥರು. ಇವರ ಕೆಳಗಿನವರು ಅವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೆಂತಲೂ ಹೀಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧೦೦ ಗುಣಗಳು ಕಮ್ಮಿಯಾದವರು ಋಷ್ಯಾದಿಗಳು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸೋತ್ತಮರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಮಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರನ್ನು ನಮಗೆ ಬಿಂಬರೂಪರೆಂತಲೂ, ನಮಗಿಂತಲೂ ನೀಚರು ನಮಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೆಂತಲೂ ನಾವು ಸೋತ್ತಮರಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರು ಸ್ವಾವರರಿಗೆ ಬಿಂಬರೂಪಿಗಳಾಗಿರುವೆವು. ಈ ಬಿಂಬ ಜೀವರಿಗೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಜೀವರಿಗೂ ಸಹ ಮುಖ್ಯವಾದ ಬಿಂಬರೂಪಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ನಾವು ತಿನ್ನುವುದು, ಉಡುವುದು, ಇಡುವುದು, ಕೊಡುವುದು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲವೂ ನಮ್ಮಂತರ್ಮಿಯಾದ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕಮಲಾಕ್ಷನ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸಂತೋಷ ಪಡಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

**ನದಿಯಜಲನದಿಗೆರೆವ ತೆರದಂ
ದದಲಿ ಭಗವದ್ವತ್ಯ ಧರ್ಮಗ
ಳುದಧಿಶಯನನಿಗರ್ಪಿಸುತ ವ್ಯಾವರ್ತನೀನಾಗಿ ||
ವಿಧಿನಿಷೇಧಾದಿಗಳಿಗೊಳಗಾ
ಗದಲೆ ಮಾಡುತದರ್ವಿಯಂದದಿ
ಪದುಮನಾಭನ ಸಕಲಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿನೆನವುತಿರು || ೩೬ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ನದಿಯಜಲ=ನದಿಯ ಉದಕವನ್ನು, ನದಿಗೆ ಎರೆವಂದದಲಿ= ಅರ್ಘ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ, ಭಗವದ್ವತ್ಯ=ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ, ಧರ್ಮಗಳು=ಧರ್ಮಗಳನ್ನು (ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಉದಧಿಶಯನನಿಗೆ= ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಶಾಯಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ, ಅರ್ಪಿಸುತ, ನೀ=ನೀನು, ವ್ಯಾವರ್ತನಾಗಿ=ನಾನು ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ವಿಧಿನಿಷೇಧಾದಿಗಳಿಗೊಳಗಾಗದಲೆ=ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ನಾನು ಮಾಡಿದೆನು ನಾನು ಬಿಟ್ಟೆನು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಗೆ (ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ) ಒಳಗಾಗದಲೆ ಮಾಡುತ=ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ನಾನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡಿಸಿದಂತೆ ಮಾಡುವೆನು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ದರ್ಮಿಯಂದದಿ=ಸೌಟಿನಂತೆ ಅಂದರೆ ಸೌಟು ಹೇಗೆ ಸಾರು ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದೋ (ಅಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ಒಬ್ಬರು ಮುಣುಗಿಸಿದಂತೆ ಮುಣುಗುವುದೋ ಹಾಗೆ ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದರ್ವೀ ಉಪಮಾನವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.) ಕೆಲವರು ಜೀವರಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದರ್ವೀ ಉಪಮಾನವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೂ ಲೌಕಿಕೋಪಮಾನಕ್ಕೂ ಸಹ ವಿರೋಧವಾಗುವುದು, ಸಾರು ಹುಳಿಗಳ ಒಳಗೆ ಮುಣುಗುವ ಸೌಟಿಗೆ ಹೇಗೆ ಉಪ್ಪು ಖಾರಗಳ ದುಃಖವಿಲ್ಲವೋ ಪಾಯಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಣುಗುವಾಗ ಅದರ ಸಿಹಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸುಖವೂ ಇಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಜೀವನಿಗೂ ನರಕ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಿಂದಾಗುವ ದುಃಖಸುಖಾದಿಗಳೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು. ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನೂ ನಮ್ಮೊಳಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದೀತು. 'ಜೀವೋಪಿಕರ್ತಾ' ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ದರ್ವೀ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಅಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಪಮಾನವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಸಕಲಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ=ನಾವು ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಪದುಮನಾಭನ=ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು, ನೆನವುತಿರು=ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರು.

**ಅರಿಯದಿರ್ದರಯಮೊಳಿದ್ಧನ
ವರತ ವಿಷಯಗಳುಂಬ ಜ್ಞಾನೋ
ತ್ತರದಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಚಿತ್ತುಖವಿತ್ತು ಸಂತೈಪ ||
ಸರಿತುಕಾಲ ಪ್ರವಹಗಳು ಕಂ
ಡರೆಯುಸರಿಕಾಣದಿರೆ ಪರಿವವು
ಮರಳಿ ಮಜ್ಜನಪಾನಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸುಖವಿಹವು || ೩೭ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಅರಿಯದಿರ್ದರ=ನಾವು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರು, ಯಂಮೊಳಿದ್ಧನ= ನಮ್ಮೊಳಗಿದ್ದು, ಅನವರತ= ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಷಯಗಳುಂಬ=ವಿಷಯಸುಖಸಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಜ್ಞಾನೋತ್ತರದಿ=ಜ್ಞಾನೋದಯವಾದ ಮೇಲೆ (ನಮಗೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ) ತನಗೆ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಅರ್ಪಿಸಲು=ಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡಲು, ಚಿತ್ತುಖವಿತ್ತು= ಶಾಶ್ವತ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು

ಕೊಟ್ಟು) ಸಂತ್ಯೆಪ=ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವನು. (ಉದ್ಧರಿಸುವನು) ಸರಿತು ಕಾಲ=ಮಳೆಯಕಾಲದ, ಪ್ರವಹಗಳು=ವರ್ಷಾಕಾಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರವಾಹಗಳು, ಕಂಡರೆಯು ಸರಿ=ಪ್ರವಹಿಸುವುದನ್ನು ಒಬ್ಬರು ಕಂಡರೂ ಸರಿಯೆ, ಕಾಣದಿರೆ=ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಸರಿಯೆ, ಪರಿವವು=ಹರಿಯುತ್ತಲೇ ಇರುವವು. ಮರಳಿ=ಜನರು ಪ್ರವಾಹ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದನಂತರ, ಮಜ್ಜನಪಾನಕರ್ಮಗಳಿಂದ= ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೆಲವುಕಾಲ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸದಿದ್ದರೂ, ಜ್ಞಾನೋದಯವಾದಮೇಲೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೂ, ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಹೇಗೆ ನದೀಪ್ರವಾಹಗಳು, ಒಬ್ಬರೂ ಕಂಡರೂ ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪದೆ ಪ್ರವಾಹವು ಬಂದೇಬರುವುದೋ ಮತ್ತು ಪ್ರವಾಹ ಬಂದಿತೆಂದು ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಬಂದನಂತರ ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮೊಳಗಿದ್ದು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು, ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ತಾನು ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಇರನು. ನಮಗೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ, ಶಾಶ್ವತಸುಖಮಯವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಭಾವನೆ.

ಏನುಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳ ಲಕು
ಮೀನಿವಾಸನಿಗರ್ಪಿಸನುಸಂ
ಧಾನಪೂರ್ವಕದಿಂದೆ ಸಂದೇಹಿಸದೆ ದಿನದಿನದಿ ||
ಮಾನನಿಧಿ ಕೈಕೊಂಡು ಸುಖವಿ
ತ್ತಾನತರ ಸಂತ್ಯೆಪ ತ್ಯಣಜಲ
ಧೇನುತಾನುಂಡನವರತ ಪಾಲ್ಗರೆವತೆರದಂತೆ || ೩೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಏನುಮಾಡುವ=ಯಾವಬಗೆಯಿಂದಲಾದರೂ ಮಾಡುವ, ಕರ್ಮಗಳು=ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಲಕುಮೀನಿವಾಸನಿಗೆ=ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ, ಅನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕದಿಂದೆ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂಬ ಅನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಸಂದೇಹಿಸದೆ= ಸ್ವಲ್ಪವು ಸಂಶಯ ಪಡದೆ, ದಿನದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ, ಅರ್ಪಿಸೆ=ಸಮರ್ಪಿಸಲು, ಮಾನನಿಧಿ=ಮಾನವನೇ ನಿಧಿಯಾಗುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕೈಕೊಂಡು=ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸುಖವಿತ್ತು=ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಆನತರ=ನಮ್ಮೀಭೂತರಾದ ಭಕ್ತರನ್ನು, ಧೇನು=ಗೋವು, ತ್ಯಣಜಲತಾನುಂಡು= ತಾನು ಹುಲ್ಲು ತಿಂದು ನೀರುಕುಡಿದು, ಅನವರತ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಪಾಲ್ಗರೆವ= ಹಾಲುಕರೆವ, ತೆರದಂತೆ =ರೀತಿಯಾಗಿ, ಸಂತ್ಯೆಪ=ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿಃಸಂಶಯವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಿ, ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಲಿ “ನಾಹಂ ಕರ್ತಾ ಹರಿಃಕರ್ತಾ” ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನು ನಾನಲ್ಲ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡಿಸಿದುದನ್ನು ನಾನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗರ್ಪಿಸಿದರೆ ನಮಗೆ ಪಾಪವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದೋ ಏನೋ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು, ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಮಾಡಿ ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹಸುವು ಹೇಗೆ ಹುಲ್ಲು ತಿಂದು ನೀರು ಕುಡಿದು ಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವುದೋ ಹಾಗೆ ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸುವನು.

ಪೂರ್ವದಕ್ಷಿಣ ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರ
ಪಾರ್ವತೀಪತಿಯಗ್ನಿವಾಯು ಸು
ಶಾರ್ವರೀಚರದಿಗ್ಗಲಯದೊಳು ಹಂಸನಾಮಕನು ||
ಸಾರ್ವಕಾಲದಿ ಸರ್ವರೊಳುಸುರ
ಸಾರ್ವಭೌಮನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಲಿ ಮ
ತ್ತೋರ್ವರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನೆಂದೆನಿಸಿ || ೩೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಪೂರ್ವದಕ್ಷಿಣ ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರ=ಪೂರ್ವದಕ್ಷಿಣ ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪಾರ್ವತೀಪತಿ= ರುದ್ರದೇವರು ವಾಸಮಾಡುವ ಈಶಾನ್ಯ, ಅಗ್ನಿ=ಆಗ್ನೇಯ, ವಾಯು=ವಾಯುವ್ಯ, ಸುಶಾರ್ವರೀಚರ=ನಡುರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ರಾಕ್ಷಸನಾದ ನಿರೌಘತಿ ದಿಕ್ಕು, ದಿಗ್ಗಲಯದೊಳು=ದಿಕ್ಕು ವಿದಿಕ್ಕು ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ, ಹಂಸನಾಮಕನು= ಹಂಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು (ಇರುತಿಹನು) ಸುರಸಾರ್ವಭೌಮನು=

ದೇವತಾಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು (ಈ ಪ್ರಕಾರ) ಸರ್ವಕಾಲದಿ=ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವರೂಳು= ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಲಿ=ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಮತ್ತೋರ್ವರಿಗೆ=ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ, ಗೋಚರಿಸದೆ= ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗದೆ, ಅವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮನು=ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸದೆ ಇರುವವನು, ಎಂದೆನಿಸಿ =ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ (ಇರುತಿಹನು)

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ದಿಕ್ಕುವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ವಿಭೂತಿ ಚಿಂತನಾಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಪೂರ್ವ, ದಕ್ಷಿಣ, ಪಶ್ಚಿಮ, ಉತ್ತರವೆಂಬ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳು, ವಿದಿಕ್ಕುಗಳು, ಪಾರ್ಶ್ವತೀಪತಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಈಶಾನ್ಯ, ಅಗ್ನಿಯದಿಕ್ಕು ಆಗ್ನೇಯ, ವಾಯುದಿಕ್ಕು ವಾಯುವ್ಯ, ರಾಕ್ಷಸನಾದ ನಿರುರುತಿಯು ವಾಸಮಾಡುವ ನೈರುತ್ಯ. ಹೀಗೆ ದಿಕ್ಕು ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವನು. ಹೀಗೆ ದೇವತಾ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗದೆ, 'ಅವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವನು. 'ಇಂದ್ರೋ ನಲೋದಂಡಧರಶ್ಚ ರಕ್ಷೋ ಪಾಶಾಯುಧೋ ವಾಯು ಧನೇಶ ರುದ್ರಃ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರುರುತಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸನೆಂದು ಪೆಸರಿಸಿರುವುದರ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ದಾಸರಾಯರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವರು.

ಪರಿಇಡಾವತ್ತರನು ಸಂವ

ತ್ತರದೊಳನಿರುದ್ದಾದಿ ರೂಪವ

ಧರಿಸಿ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯ ಸೌರಭ ಚಾಂದ್ರಮನುಯೆನಿಸಿ ||

ಇರುತಿಹ ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲ

ಸ್ಮರಿಸುವರನು ಸಂತಯಿಪನೆಂ

ದುರುಪರಾಕ್ರಮನುಚಿತಸಾಧನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನರಿತು || ೪೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಪರಿ ಇಡಾವತ್ತರನು, ಸಂವತ್ತರದೊಳು=ಪರಿವತ್ತರ, ಇಡಾವತ್ತರ, ವತ್ತರ, ಅನುವತ್ತರ, ಸಂವತ್ತರವೆಂಬ ಐದು ವಿಧವಾದ ಸಂವತ್ತರದೊಳಗೆ, ಅನಿರುದ್ದಾದಿ ರೂಪವ=ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ, ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ೫ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯ=ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಮಾನವೆಂತಲೂ, ಸೌರ=ಸೌರಮಾನವೆಂತಲೂ, ಭ=ನಕ್ಷತ್ರಮಾನವೆಂತಲೂ, ಚಾಂದ್ರಮನು=ಚಾಂದ್ರಮಾನವೆಂತಲೂ, (ಸೌರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೇದವಾದ ೩೬೦ ದಿವಸಗಳುಳ್ಳ ಮತ್ತೊಂದು ಸೌರ) ಅಂತು ೫ ಪ್ರಕಾರನಾಗಿ ಯನಿಸಿ= ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಇರುತಿಹ=ಇರುವ, ಉರುಪರಾಕ್ರಮ=ಬಹುಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲ=ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನು, ಸ್ಮರಿಸುವರನು=ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವವರನ್ನು, ಉಚಿತ ಸಾಧನ ಯೋಗ್ಯತೆಯ-ನರಿತು=ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾದ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು, ಎಂದೂ=ಯಾವಾಗಲೂ, ಸಂತಯಿಪು=ರಕ್ಷಿಪನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಾಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-ಭಾಗವತ ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂಧ ೧೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಶ್ಲೋಕ ೧೪ ರಲ್ಲಿ, 'ಸಂವತ್ತರಃ ಪರಿವತ್ತರ ಇಡಾವತ್ತರಏವಚ | ಅನುವತ್ತರೋ ವತ್ತರಶ್ಚವಿದುರೈವಂಪ್ರಭಾಷ್ಯತೆ' || ೫ ವಿಧ ಸಂವತ್ತರಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಾಕ್ಯ, 'ಇಡಾವತ್ತರ ನಾಮಾಸೌ ನಕ್ಷತ್ರ ದ್ವಾದಶೇಸ್ಥಿತಃ | ತಿಥೀನಾಂದ್ವಾದಶಾವರ್ತೇಯೋ ಹರಿಃ ಸೋನುವತ್ತರಃ || ವತ್ತರೋಯಃ ಸ್ಥಿತಸ್ಥನಾಂಷಷ್ಟು ತ್ತರ ಶತತ್ರಯೇ|| ಗುರ್ವಾವರ್ತದ್ವಾದಶಾಂಶೋಯಃ ಸ್ಥಿತಃಪರಿವತ್ತರಃ || ಸೌರದ್ವಾದಶಮಾಸೇಷು ಯಃಸ್ಥಿತಃ ಸಂವತ್ತರೋ ಹರಿಃ|| ಏವಂ ಸ ಕಾಲ ನಾಮಾಪಿಕಾಲಸ್ಥಃಪರಮೇಶ್ವರ ಇತಿ || ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ ಮತ್ತಾವ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ ೧೨ ಆವರ್ತಿ ಆದರೆ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಗುವುದು. ಆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಡಾವತ್ತರವೆಂದು ಹೆಸರು. ೧೨ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗಳಾದರೆ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಗುವುದು. ಆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನುವತ್ತರನೆಂದು ಹೆಸರು. ೩೬೦ ದಿವಸಗಳಾದರೆ ಆಗುವ ವರ್ಷನಿಯಾಮಕನಿಗೆ ವತ್ತರನೆಂದು ಹೆಸರು. (ಗುರು) ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಒಂದು ರಾಶಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ರಾಶಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಆಗುವ ವರ್ಷನಿಯಾಮಕನಿಗೆ ಪರಿವತ್ತರನೆಂದು ಹೆಸರು. ಸೂರ್ಯನು ೧೨ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ಕಾಲ ನಿಯಾಮಕನಿಗೆ ಸಂವತ್ತರನೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಕಾಲನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾಲನೆಂದು ಹೆಸರು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯ, ಸೌರ, ಅನುಸೌರ, ನಾಕ್ಷತ್ರ, ಚಾಂದ್ರಮಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಗಣಿಸುವ ಪರಿವತ್ತರಾದಿ ೫ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವನು. ಈ ೫ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ, ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನುಸೌರವೆಂದರೆ ೩೬೦ ಹಗಲುಗಳು ಆಗುವ ವತ್ತರನಾಮಕವಾದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಅಸ್ಮದಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರಿಂದ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉದ್ಧರಿಸುವನು.

ವಿಭೂತಿ ಸಂಧಿ ಎಂಬ ೫ನೆಯ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿದುದು

|| ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||